

АНАЛІТИЧНИЙ ЦЕНТР СУЧАСНОЇ ГУМАНІТАРИСТИКИ
ХАРКІВСЬКА АСОЦІАЦІЯ ПОЛІТОЛОГІВ

**УКРАЇНСЬКИЙ СОЦІУМ:
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИЙ
АНАЛІЗ СУЧАСНОСТІ
ТА ПРОГНОЗ МАЙБУТНЬОГО**

Матеріали
XXVII Всеукраїнської науково-практичної конференції

(м. Харків, 29 листопада 2024 р.)

Харків
«Право»
2024

УДК 130.2+14+159.9+177+316+32+33+34+351+37+791+82
У45

Редакційна колегія:

Герасіна Л. М., докторка соціологічних наук, професорка (голова);
Панфілов О. Ю., доктор філософських наук, професор;
Прудников В. А., кандидат юридичних наук, доцент;
Смолянук В. Ф., доктор політичних наук, професор;
Чернишова Т. О., кандидатка філологічних наук, доцентка

Український соціум: соціально-гуманітарний аналіз сучасності та прогноз майбутнього : матеріали XXVII Всеукр. наук. -практ конф. (м. Харків, 29 листоп. 2024 р.) / [редкол.: Герасіна Л. М. (голова), Панфілов О. Ю., Прудников В. А. та ін.] ; ГО «Аналіт. центр сучас. гуманітаристики» ; Харків. асоц. політологів. – Харків : Право, 2024. – 100 с.

ISBN 978-617-8518-56-1

Матеріали містять доповіді, у яких висвітлено актуальні проблеми утвердження української національної та громадянської ідентичності в умовах російсько-української війни, соціально-гуманітарного буття українського соціуму, соціальних комунікацій у цифрову епоху та міжнародних відносин.

УДК 130.2+14+159.9+177+316+32+33+34+351+37+791+82

Відповідальність за зміст тез несуть автори.

© ГО «Аналітичний центр сучасної гуманітаристики», 2024

© Харківська асоціація політологів, 2024

© ТОВ «Видавничий дім «Право», 2024

ISBN 978-617-8518-56-1

Секція: Економічні науки

Панюк Т. П.,

кандидатка економічних наук, доцентка,
професорка кафедри економіки
та управління бізнесом;

Гарбар С. П.,

аспірант 2-ого курсу, спеціальність 075

Маркетинг,

Рівненський державний гуманітарний
університет

ВПЛИВ БРЕНДИНГУ ТА МАРКЕТИНГОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА РОЗВИТОК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОЇ ЕКОНОМІКИ

Сучасний економічний розвиток, що характеризується високою конкуренцією та швидкими змінами у вподобаннях споживачів, вимагає від підприємств впровадження ефективних стратегій брендингу та використання маркетингової інформації під час їх формування. У зв'язку з цим інтелектуальний капітал, що охоплює знання, навички та досвід працівників, стає ключовим ресурсом для досягнень конкурентних переваг.

Розвиток брендів на підприємствах, компаніях чи фірмах, зважаючи на важливість різноманітних технологій, сприяє акценту на соціальному вимірі.

Одним із головних стратегічних питань для будь-якої компанії повинен бути зміст і важливість її соціальної місії та складової бренду. Коли підприємство справді володіє своїм брендом, воно зосереджується на спільному баченні цінностей, які надає своїм клієнтам [1]. Маючи чітке розуміння ринку, підприємства обдуманно використовують свої ресурси для проведення цілеспрямованого та ефективного маркетингу [2].

Роль брендингу у формуванні інтелектуального капіталу важлива. Він визначає сприйняття компанії споживачами і є важливим інструментом, що впливає на формування іміджу організації та її конкурентоспроможності [2].

Прояв бренду, як маркетингового інструменту та джерела маркетингової інформації, відбувається через:

- формування позитивного іміджу: бізнес демонструє турботу про суспільство, навколишнє середовище та своїх співробітників, що створює позитивний образ бренду;
- підвищення лояльності клієнтів: частіше обираються продукти чи послуги компаній, які поділяють клієнтські цінності;
- приваблення та утримання талантів: сучасні фахівці обирають варіант працювати в компанії, що діє відповідально;
- зменшення ризиків: позитивна репутація допомагає зменшити ризики репутаційних криз;
- сприяння довгостроковому успіху: компанії досягають більшого довгострокового успіху [3–5].

Стратегія брендингу допомагає розробляти продукти, які користуються попитом на ринку, та створювати бренд, який користується попитом і розвивається. Для компаній прийняття розумних рішень щодо брендів має вирішальне значення на шляху до їх майбутнього успіху.

Сильний бренд не лише залучає споживачів, але й формує вищу ступінь довіри до продукції, що веде до збільшення лояльності та повторних покупок. У свою чергу, бренд, який має позитивну репутацію, стимулює мотивацію працівників і їхню залученість у процеси реалізації бізнес-стратегії.

Маркетингова інформація тісно пов'язана зі створенням бренду, здатна забезпечувати підприємство актуальними даними про ринок, конкурентів та споживачів, грає важливу роль у формуванні інтелектуального капіталу. За словами Чіффа, систематизація та аналіз маркетингових даних сприяють ухваленню обґрунтованих управлінських рішень, що в свою чергу, підвищує ефективність використання знань та ресурсів компанії [3].

Крім того, обмін інформацією в межах компанії зміцнює командний дух та колективне навчання, що є критично важливим для розвитку інтелектуального капіталу.

Взаємозв'язок між брендингом, маркетинговою інформацією та розвитком інтелектуального капіталу важливий та інтегрується в ефективну економіку. Цей зв'язок пояснює існуюча модель, яка демонструє, як сильний бренд, підтримуваний ефективною маркетинговою інформацією, веде до збільшення інтелектуального капіталу підприємства, що є результатом ефективної економіки. Запровадження системи управління знаннями на основі отриманих даних дозволяє формувати нові продукти та послуги, підвищувати їх якість та адаптивність на конкурентному ринку.

Отже, проведений аналіз свідчить, що брендинг та маркетингова інформація є важливими компонентами, які сприяють розвитку інтелектуального капіталу в умовах розвитку ефективної економіки та є складовим елементом економічної безпеки підприємства. Проте, для досягнення максимального ефекту, організації повинні інтегрувати ці елементи у свої стратегії, забезпечуючи постійний моніторинг та адаптацію до мінливого середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бренд і брендинг: що це таке та яка користь для бізнесу. URL: <https://www.matvieiev.com/blog/efektyvnyi-brendynh-shcho-take-brend-i-chomu-vin-vazhlyvyidlia-biznesu> (дата звернення: 10.11.2024).
2. Панюк Т. П., Паламарчук О. С. Бренд як результат маркетингової інформації в контексті корпоративної соціальної відповідальності бізнесу. *Via Economica*. 2024. № 6. С. 59–64. URL: <https://journals.rshu.rivne.ua/index.php/viaeconomica/article/view/224/206> (дата звернення: 10.11.2024).
3. Chaffey D., Ellis-Chadwick F. *Digital marketing: strategy, implementation and practice*. 7th ed. Harlow, England ; New York : Pearson, 2019. 698 p.
4. Zikmund W. G. *Exploring marketing research*. 7th ed. Fort Worth : Dryden Press, 2000. xxxiii, 812 p.
5. Студінська Г. Я. Бренд у національній економіці України: моногр. Київ: ДНДІМЕ, 2016. 345 с.

Стамат В. М.,

кандидатка економічних наук, доцентка,
доцентка кафедри менеджменту
та маркетингу;

Наконечна А. В.,

здобувачка вищої освіти другого
(магістерського) рівня
спеціальності 212 Ветеринарна гігієна,
санітарія і експертиза,
Миколаївський національний аграрний
університет

ЛІДЕРСТВО ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Ефективне управління підприємствами часто залежить від особистості керівника, його професійних якостей, знань, умінь, навичок, компетентнос-

тей. Однією з таких здатностей є вміння бути лідером. Ми не можемо говорити про лідерство, не знаючи чітких понять лідерства та управління. Існує велика кількість публікацій щодо даної тематики. Важко знайти правильне поняття. Концепції лідерства завжди відображають час і суспільні цінності, людей та як вони трактують концепцію лідерства.

В основному ми розглядаємо різні поняття, які зосереджуються на особистому та індивідуальному стилі лідерства: наприклад, сіткова модель, тести та інші концепції, які визначають лідерство в контексті організації та відповідного середовища. Сучасні концепції та кваліфікації зосереджуються не лише на людях, але й вимагають обміну досвідом для кращої практики та інтерактивних методів навчання і максимально посиленій діалог з керівниками компанії [1].

Феномен лідерства перш за все пов'язаний з урегулюванням міжособистісних відносин, які мають неформальний характер. Тому керівництво – це соціальний феномен, який виникає на основі адміністративно-правових повноважень, а лідерство – феномен психологічний.

Лідерство та керівництво – це різні поняття. Лідерство – це спроможність однієї людини впливати на групу осіб, послідовників, з метою зміни їхньої поведінки для виконання ними поставлених завдань [2]. Під керівництвом розуміють процес впливу на підлеглих за допомогою певних формальних важелів, стимулів для виконання ними поставлених завдань та досягнення цілей. Проблема лідерства є однією з важливих для досягнення ефективності будь-якого підприємства, установи, організації. З одного боку, лідерство розглядають як наявність певних якостей, які притаманні для тих, хто успішно впливає на інших, а з іншого, лідерство – це вплив несилового процесу у напрямку досягнення своїх цілей організацією. А для того, щоб організація досконало виконувала свої обов'язки, потрібне забезпечення всіх функцій управління [3; 6].

Між керівництвом та лідерством проявляються такі відмінності: керівник офіційно призначається, а лідер формується стихійно; правила, розроблені керівником, передбачають певні права та обов'язки, які є обов'язковими, а лідер не має такого права; керівник, який має певну систему офіційно підтверджених санкцій, може впливати на своїх підлеглих, але ці санкції не поширюються на лідера; керівник представляє свою групу у зовнішній сфері відносин, а лідер обмежений переважно відносинами в групі; керівник несе головну відповідальність за керівництво групою, а лідер не має таких повноважень; керівник регулює офіційні відносини групи, а лідер регулює людські

стосунки; лідери народжуються в малих середовищах (малі групи), а керівник є частиною макросередовищ (великих груп), пов'язаних із системою соціальних відносин [3; 5, с. 59–99].

Лідер та керівник мають певні якості, за якими можна їх розрізнити. Так, керівник повинен мати: професійні, психологічні, інтелектуальні та соціальні якості, а також активність, повагу до підлеглих, емоційну стабільність, відповідальність, комунікабельність, чесність, толерантність та високий рівень культури [3; 4; 6]. Лідер, у свою чергу, характеризується такими рисами: впевненістю в собі; витривалістю; завзятістю; відповідальністю; допитливістю; товариськістю; цілеспрямованістю [2; 6].

Джек Уелч наголошує на необхідності командної роботи як лідера: «У кожного лідера є два завдання: досягнення цілей і управління командою. Лідеру недостатньо досягти особистих рекордів. Він повинен працювати як член команди, щоб досягти рекордних результатів, вся команда повинна навчитися бути командними гравцями і тренерами одночасно». За даними учасників і зарубіжних досліджень, ефект групової діяльності значно зростає, коли одна людина виконує однакові ролі лідера і супервізора, а управління людьми відбувається у формі лідерства [4].

Отже, сильний і ефективний менеджер допомагає створити атмосферу взаємодії, максимальний розвиток потенціалу кожного працівника, зосереджує командну роботу на доходах між оцінками. Її фундаментом є хороші відносини керівника з підлеглими. Ефективне програмне забезпечення керівництва базується на ініціативі, свідомості та обізнаності та вирішення конфліктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Königswieser R. The Leadership Phenomenon. URL: <https://www.talentmanager.pt/wp-content/uploads/TheLeadershipPhenomenon-RoswitaKönigswieser.pdf> (accessed date: 18.11.2024).

2. Статат В. М. Лідерство як сучасна вимога професійного зростання менеджера. *Українознавчий вимір у сучасній науці: гуманітарний аспект*: матеріали VI Всеукр. наук.-практ. конф. (29 квітня 2022 р., м. Миколаїв). Миколаїв : МНАУ, 2022. С. 16–19. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/1234> (дата звернення: 18.11.2024).

3. Лідер. Хто це? *Запорізький обласний центр зайнятості*. URL: <https://zap.dcz.gov.ua/publikaciya/lider-hto-ce> (дата звернення: 18.11.2024).

4. Дегтяр А., Бублій М. Співвідношення понять «керівництво» та «лідерство» в управлінні сучасною організацією. *Лідер. Еліта. Суспільство*. 2020. № 1.

С. 52–63. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/33790447-497f-41e1-8ca6-a966b2534baa/content> (дата звернення: 18.11.2024).

5. Прищак М. Д., Лесько О. Й. Психологія управління в організації : навчальний посібник. 2-ге вид., перероб. і доп. Вінниця: ВНТУ, 2016. 150 с.

6. Стамат В. М., Беляєва Х. С. Лідерство та керівництво як вимоги до сучасної моделі менеджера. *Наукове забезпечення розвитку національної економіки: досягнення теорії та проблеми практики* : матеріали ІХ Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. молодих вчених (м. Полтава, 10 листопада 2022 р.). Полтава : Полтавський державний аграрний університет, 2022. С. 110–112. URL : <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/18724> (дата звернення: 18.11.2024).

Секція: Філософські науки

Дрозд Б. Ю.,
аспірант кафедри філософії та політології,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка

ПРОЯВИ ПРОЦЕСУ ВІДЧУЖЕННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

24 лютого 2022 року Російська Федерація, без офіційного оголошення війни, розпочала широкомасштабне військове вторгнення на територію України. Це найбільші військові дії на території сучасної Європи з часів Другої світової війни. За два роки війни Росії вдалося окупувати близько 20% території України [1]. Українське суспільство весь цей час перебуває під постійною екзистенційною загрозою свого існування. Неухильно зростає рівень соціального, політичного, віртуального та економічного відчуження. Відчувається втома населення від безперервного відчуття незахищеності та страху за власне майбутнє і долю близьких та рідних.

У нашій роботі ми використовуємо поняття «відчуження» як «соціальний процес, що характеризується перетворенням діяльності людини та її результатів на самостійну силу, яка панує над нею і стає для неї ворожою» [2].

Початок війни спричинив трансформацію форм відчуження, які виникли внаслідок розвитку капіталістичного суспільства. Війна призвела до загострення нових форм відчуження: 1) відчуження від реальності; 2) соціального відчуження; 3) політичного відчуження; 4) екзистенційного відчуження; 5) економічного відчуження.

Затяжний перебіг військових дій змушує людину замислитися над питанням власного існування. Індивідуальний страх смерті поєднується із загрозою знищення нації. Більшість українців після широкомасштабного вторгнення Росії пройшли процес усвідомлення себе як частини українського суспільства. На це вказують останні дослідження, опубліковані на сайті Центру Разумкова «Ідентичність громадян України: тенденції змін (червень 2024 р.)» [7].

Можна вважати, що Україна проходить закономірний етап утвердження власного суверенітету, який свого часу пережили більшість європейських націй. Як пише Жерар Мере у своїй праці «Принцип суверенітету»: «Історичне утвердження політичної онтології новітніх часів відбувалося і досі відбувається через війну» [5, с. 130].

Відчуття постійної екзистенційної загрози пов'язане з регулярними обстрілами та погрозами Росії щодо можливого використання ядерної зброї. Крім того, багато військовозобов'язаних чоловіків бояться бути мобілізованими до війська. Українці постійно відчувають загрозу власному існуванню, і в певний момент прагнення особистої безпеки та захисту переважає над потребою збереження нації. Це змушує людей шукати способи для легальної та нелегальної еміграції. Часто спроби нелегального перетину кордону призводять до трагічних наслідків, включаючи смерть [6].

Причинами еміграції також стають проблеми в економіці. Через величезні витрати на військові потреби економіка перебуває у вкрай важкому стані. Росія обстрілює морські торговельні термінали України та намагається заблокувати її судноплавну торгівлю. Необхідність значних військових витрат змушує державу підвищувати податки. Зміна логістичних маршрутів довго заважала підприємствам працювати на повну потужність. Окремою проблемою є дефіцит робочої сили через еміграцію фахівців та мобілізацію працівників до війська. Постійні обстріли енергетичної системи України призвели до зростання тарифів на комунальні послуги. Інфляція та підвищення вартості життя знизили доходи населення, що спричиняє економічне відчуження громадян [9].

Іншою проблемою стає соціальне відчуження. Серед переселенців значна частина людей повертається на окуповані території через неможливість інтегруватися на підконтрольній території України [4]. Економічні труднощі та відчуття ізоляваності від навколишнього суспільства не дозволяють цим людям реалізувати себе в нових умовах. Уникнення мобілізації також робить частину людей відокремленими від загального соціуму. З одного боку, є громадяни, які ховаються від призову, а з другого – військові, які усвідомлюють потребу в мобілізації. Суспільство стало поділеним на тих, хто воює, тих, хто демобілізований, і тих, хто не бере участі у військових діях. Часто мобілізовані громадяни опиняються в стані соціального відчуження, втрачають колишні соціальні зв'язки та перебувають у «іншій реальності», де панують постійні військові дії та важкі умови життя. Через це багато військових не розуміє, чому цивільні громадяни відвідують нічні клуби або розважаються в умовах війни.

На проблеми соціального й економічного відчуження накладаються питання, пов'язані з політичним відчуженням. Війна принесла обмеження прав і свобод громадян. Через відсутність виборів багато людей відчуває відчуженість від держави та її інституцій. Немоżliвість впливати на державне життя породжує дистанцію між громадянами та політичною владою. Без виборів люди не можуть обирати своїх представників і впливати на політичні процеси. Останні опитування фіксують зниження рівня довіри громадян до президента та основних державних інституцій, окрім війська [8].

Найсерйознішою проблемою стає відрив людини від реальності. Сучасна інформаційна війна призводить до втрати здатності людини об'єктивно оцінювати навколишній світ. У деяких регіонах люди майже не помічають змін у повсякденному житті, тоді як в інших, через постійні обстріли, зникають цілі міста з карти України. Ескапізм стає способом захисту від жахливої дійсності: люди починають відволікатися від війни, занурюючись у вигадані світи комп'ютерних ігор, серіалів та фільмів. Водночас віртуальний світ, окрім заспокоєння, приносить загрози, пов'язані з російською пропагандою, дезінформацією та поширенням фейків. Яскравими прикладами таких небезпек є популярність російського серіалу «Слово пацана» та поширення руху «ПВК Редан». Віртуальний простір став ще одним полем бойових дій [3].

Отже, в умовах російсько-української війни суспільство України зазнало кардинальних змін [10]. Частина попередніх форм відчуження трансформувалась. Життя у постійному стані війни змусило багатьох людей відчувати екзистенційну відчуженість від власного існування. Постійна загроза смерті викликає тривогу щодо власного майбутнього. Бажання забезпечити свою безпеку вступає в конфлікт з прагненням зберегти себе як частину нації та зберегти її як цілісну одиницю. Багато людей залишають Україну законними та незаконними шляхами. Військові дії спричиняють погіршення економічної ситуації в державі: зменшення доходів і збільшення витрат стимулюють поглиблення економічного відчуження, що, у свою чергу, стає фактором поглиблення соціального відчуження. Значна кількість переселенців змушена повертатися на окуповані території через неможливість інтегруватися в суспільне життя на підконтрольних Україні територіях з економічних та соціальних причин. Мобілізовані громадяни та військові також відчувають відрив від життя цивільного населення і часто не розуміють поведінку людей, які знаходяться «в тилу». Загалом усі громадяни переживають політичне відчуження, пов'язане з тривалою відсутністю виборів

і можливості впливати на діяльність держави. В Україні поступово наростає відчуження від цієї неприємної реальності. Люди намагаються знайти порятунку від війни у світі ескапізму, але він несе в собі численні небезпеки, пов'язані з російською пропагандою та спотворенням реальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Близько 20% території України окуповано росією, а Донбас майже зруйновано – Зеленський. *mind*. 2 червня 2022. URL: <https://mind.ua/news/20242472-20-teritoriyi-ukrayini-okupovano-rosieyu-a-donbas-majzhezrujnovano-zelenskij> (дата звернення: 25.11.2024)

2. Грабовська І. М., Грабовський С. І. Відчуження. *Енциклопедія Сучасної України* [Електронний ресурс] / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Желєзняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2005. Т. 4. URL: <https://esu.com.ua/article-34424> (дата звернення: 25.11.2024).

3. Дрозд. Б. Ю. Мережеві війни і відчуження людини в сучасному українському інформаційному просторі. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки*. 2024. Вип. 95. С. 85–100.

4. Куришко Д. Чи дійсно українці масово повертаються в окупацію і звідки цифра 150 тисяч. *BBC news Україна*. 25 листопада 2024. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c79z0rdqx53o> (дата звернення: 25.11.2024).

5. Мере Ж. Принципи суверенітету. Історія та основи новітньої влади / Пер. з фр. Л. Кононович. Львів: Кальварія, 2003. 216 с.

6. Музиченко О. Чергового потопельника викинуло з Тиси: скільки чоловіків загинуло протягом травня. *TCH*. 30 травня 2024. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/chergovogo-potopelnika-vikinulo-z-tisi-skilki-cholovikiv-zaginuло-protyagom-travnya-2590158.html> (дата звернення: 25.11.2024).

7. Ідентичність громадян України: тенденції змін (червень 2024 р.). *Разумков Центр*. 24 липня 2024. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/identychnist-gromadian-ukrainy-tendentsii-zmin-cherven-2024r> (дата звернення: 25.11.2024).

8. Оцінка ситуації в країні та діяльності влади, довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів, віра в перемогу (вересень 2024 р.). *Разумков Центр*. 15 жовтня 2024. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-ta-diiialnosti-vlady-dovira-do-sotsialnykh-institutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-vira-v-peremogu-veresen-2024r> (дата звернення: 25.11.2024).

9. Як економіка України працює під час війни. Великий експлейнер про бюджет, податки та курс долара. *Центр економічної стратегії*. URL: <https://ces.org.ua/velikiy-ekspleyner/> (дата звернення: 25.11.2024)

10. Drozd B. Yu. Transformation of forms of human alienation in the conditions of the russian-ukrainian war. *Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Philosophical Sciences*. 2023. Vol. 1(93). P. 62–71. DOI 10.35433/PhilosophicalSciences.1(93).2023.62–71

Кобетяк Т. Р.,
аспірант,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка

МІЖРЕЛІГІЙНИЙ ДІАЛОГ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА СТАБІЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

У сучасних реаліях питання національної безпеки та суспільної стабільності набувають особливої актуальності. Одним із ключових інструментів досягнення гармонії в багатоконфесійному суспільстві є міжрелігійний діалог, котрий допомагає порозумітись представникам різних релігійних спільнот, запобігає конфліктам і формує основу для консолідації громадян. Його успішне впровадження сприяє зміцненню соціальної єдності, зниженню рівня напруженості та протидії зовнішнім викликам, які загрожують стабільності та розвитку держави.

Міжрелігійний діалог – це процес взаємодії між представниками різних релігійних традицій, який ґрунтується на принципах поваги, довіри та відкритості. Його можна розглядати не лише як духовну основу для реального переговорного процесу з безлічі глобальних питань, але і як ефективний спосіб розв’язання локальних та міжнародних проблем і конфліктів [4, с. 302]. Грамотне налагодження міжрелігійного діалогу дозволить створити платформу для порозуміння між різними конфесіями, сприятиме вирішенню соціальних напружень і запобігатиме конфліктам, що особливо важливо для консолідації суспільства в умовах російського вторгнення та загрози національній безпеці.

Слід зазначити, що релігія може діяти як об’єднуюча сила, позитивно впливаючи на соціальну згуртованість та підтримуючи соціальний порядок. Втім, у багатоконфесійних державах релігійні відмінності можуть стати джерелом напруги та конфліктів, що негативно впливають на національну

безпеку [1, с. 113]. В історії неодноразово виникали приклади громадянських заворушень і конфліктів на релігійному ґрунті. Громадянська війна в Лівані 1975–1990 рр., зумовлена розбіжностями між християнськими та мусульманськими громадами, заворушення між індуїстами та мусульманами в Індії у 2002 р., масові вбивства в Багі – у кожному з цих випадків релігійні конфлікти не тільки призвели до людських жертв, але й значно погіршили політичну ситуацію, спричинивши розриви в соціальних структурах і погіршення міжетнічних та міжконфесійних відносин у цих країнах.

Релігійні інститути є ключовими формувальниками духовних цінностей суспільства, а їхня діяльність має вагоме значення для забезпечення національної безпеки України. Під релігійною складовою національної безпеки слід розуміти такий стан релігійно-церковного життя (включаючи державно-церковні, міжконфесійні та внутрішньо-церковні відносини), який або створює ризики для національних інтересів, або навпаки, сприяє стабільному розвитку суспільства [3, с. 115]. Коли різні релігійні спільноти співпрацюють гармонійно, це позитивно впливає на суспільну згуртованість, підтримку моральних принципів і, відповідно, зміцнює національну безпеку.

Водночас релігійна ситуація в країні має значний вплив на різноманітні суспільні процеси та сфери людського життя. Релігійні організації та лідери часто визначають напрями політичних рішень, від релігійних переконань може залежати психологічний стан громадян, їхня готовність до співпраці та конфліктів. Через володіння суттєвими ресурсами, благодійну діяльність та різноманітні соціальні програми відбувається вплив на економічну сферу держави. Окрім того, релігійна ситуація безпосередньо впливає на міжнародні відносини. Цей вплив може бути як позитивним, так і негативним, що підкреслює важливість налагодження міжрелігійного діалогу та гармонійних відносин між церквою і державою. Успішний міжрелігійний діалог дозволяє зменшувати напруження між різними конфесіями, сприяти взаємоповазі та пошуку спільних цінностей, які можуть стати основою для зміцнення національної єдності. Злагоджена взаємодія церкви та держави, зокрема через просвітницькі ініціативи та соціальні програми, сприяє соціальній стабільності та формуванню морального фундаменту суспільства.

Однак найбільші виклики національній безпеці можуть нести релігійний екстремізм та релігійний сепаратизм. Під екстремізмом мають на увазі ідеологію та практику використання крайніх, протиправних (нерідко насильницьких) заходів та дій з метою досягнення конкретної мети [2, с. 133].

Релігійний сепаратизм відображає намагання здобуття автономії або навіть відокремлення від держави, що загрожує територіальній цілісності країни. Він проявляється, коли релігійні громади домагаються незалежності від державних органів, що часто спричиняє соціальні та політичні конфлікти. Такі рухи можуть серйозно вплинути на національну безпеку, поглиблюючи соціальні розбіжності, посилюючи внутрішню напругу і ставлячи під загрозу стабільність держави. Окрім того, релігійні організації та їхні лідери можуть використовувати медіа та соціальні платформи для поширення пропаганди, що підриває довіру до державних інститутів і сприяє подальшій ескалації соціальної напруги. Вирішення релігійних розбіжностей та ефективна організація міжрелігійного діалогу можуть суттєво знизити внутрішні конфлікти та підвищити рівень національної безпеки.

Таким чином, релігійна складова національної безпеки є складним і багатогранним аспектом, котрий охоплює низку різноманітних сфер, зокрема економічну, політичну та соціальну. Для забезпечення стабільності і сталого розвитку суспільства необхідно здійснювати моніторинг і впроваджувати зважену політику при налагоджуванні міжрелігійного діалогу. Координація зусиль між релігійними лідерами та державними органами є критично важливою, особливо в умовах багатоконфесійного суспільства, оскільки вона сприяє запобіганню конфліктів і зменшенню загрози релігійного екстремізму. Через конструктивний діалог можна досягти взаєморозуміння, що, в свою чергу, дозволить забезпечити духовну єдність та цілісність українського суспільства, що вкрай актуально в умовах зовнішніх загроз та внутрішніх викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ломака І., Микитин А. Релігійна складова національної безпеки держави. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія*. 2024. Вип. 19. С. 113–121.
2. Остроухов В., Лікаренко О., Петрик В. Ісламістський релігійний екстремізм та ваххабізм. *Політичний менеджмент*. 2007. №6. С. 133–142.
3. Пістренко Н. Міжконфесійні відносини як складова національної безпеки України. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених: тези доп. учасників наук.-практ. конф. з святкування Дня науки (м. Харків, 14 трав. 2021 р.)*. Харків : ХНУВС, 2021. С. 114–118.
4. Филипович Л. Актуальність міжрелігійного діалогу в сучасній Україні. *Волинський благовісник*. 2015. №3. С. 301–306.

Козловець М. А.,
доктор філософських наук, професор,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка

МЕНТАЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Глобалізація, масштабне розширення людської діяльності, універсальні структури і технології, поява світової комп'ютерної мережі, стандартизація споживання і т. ін. перебувають в тісному онтологічному зв'язку з ментальністю – мисленнєвим і чуттєво-емоційним інструментарієм осмислення індивідом, соціальною групою, нацією всієї повноти навколишньої дійсності. Сьогодні у фокус гуманітарного знання попадає широкий комплекс питань ментального буття людини в умовах глобальної реальності та стрімких змін, нових типів комунікації.

У «Тлумачному словнику основних філософських термінів» ментальність визначається як поняття, що фіксує порівняно сталі особливості інтелектуальних станів, процесів та утворень певного народу, соціальної спільноти або особистості. За змістом ментальність є стійкою сукупністю (системою) певних змістово-тематичних, смислових, ціннісних орієнтацій та логічно-символічних засобів мислення (понять, образів, ідей), яка виражає спосіб світосприйняття. Ментальність властива різним епохам, типам культури, етносам, категоріям людей тощо [1, с. 97].

Ментальність як сукупність сформованих особливостей світовідчуття, світорозуміння та світоперетворення певної спільноти (нації) та її окремих представників містить в собі образи й уявлення, які ґрунтуються на системі ціннісних орієнтацій та вироблених історично патернів поведінки, на особливостях практичної діяльності людей. Певні ментальні установки та поведінкові реакції, емоційні особливості сформувалися у кожного народу в особливий спосіб під впливом низки чинників (історичного досвіду поразок та перемог, природно-кліматичних та геополітичних умов та ін.). Їхня зміна детермінує і певну еволюцію ментальних рис.

Ментальність є досить консервативною і не може змінитися протягом життя одного або кількох поколінь, за винятком впливу значних суспільних потрясінь, кризових явищ. Як зазначає М. Юрій, «сама ментальність долає історичні епохи, зберігає генетичний код нації, доносить до нас голос «духовного універсуму», допомагає зрозуміти сутність ідентичності, законо-

мірності розвитку культури, побутових традицій, суспільної моралі» [2, с. 588].

Оскільки способи практичної діяльності та творчості унікальні у кожного народу, то протягом історії його існування (від найдавніших часів до сьогодні) вони у поєднанні з іншими чинниками витворюють неповторну парадигму психологічних характеристик («душевний склад»), яка відображає загальну сукупність особливостей духовного світу певних соціальних груп, народу загалом, і виступає інтегральною ознакою народу. Будучи унікальною та неповторною, сформованою історично в певній спільноті на певній території, ментальність кожного народу водночас містить в собі й загальнолюдські цінності [3, с. 46].

На глобальному рівні ментальні відмінності між різними народами, а тим більше цивілізаціями, простежуються у всіх сферах життєдіяльності. У політиці й економіці – це певні традиції, специфіка політичної діяльності та ведення бізнесу, особливості ухвалення рішень та побудова стійкої (або ж навпаки – гнучкої) системи пріоритетів і цінностей тощо. Онтологічні проблеми у процесі глобалізації й світоцілісності на рівні свідомості реалізуються у формі глобальної або планетарної свідомості.

Сучасний світ характеризується стрімкими глобальними змінами, появою універсального простору електронних комунікацій, інтенсивним зростанням інформації, знань, інтелектуальних технологій. Як наслідок об'єктивно і досить небезпечною тенденцією є масове руйнування ментально закладених традиційних цінностей та зразків поведінкових реакцій, особливостей світовідчуття, світосприйняття та світоперетворення у всіх без винятку сферах життєдіяльності. Під наростаючим пресингом нового глобального контексту традиційний соціально-культурний простір розмивається, стає невимірним, непізнаним. Усе більш хисткими стають джерела визначення національної самобутності [4, с. 153–155].

У культурній сфері яскраво відображена відмінність між народами у питанні як основних (базових) культурних принципів та канонів, так і в системі світосприйняття, світорозуміння та світоперетворення. Елементи чужорідної культури або розпадаються, або трансформуються в умовах потрапляння та вимушеного чи цілеспрямованного функціонування в природньому традиційному суспільному середовищі базової культури. Це відбувається через несумісність, антагоністичний характер певних цінностей, несприйняття у зв'язку з нерозумінням чи негативним ставленням, а також завдяки, на перший погляд, непомітним, навіть підсвідомим механізмам впливу. Вважаємо, що у цьому контексті йдеться про зіставлення різних

ментальностей, їх системних установок, пошук точок та площин дотику й взаємодії, а також виокремлення відмінних якостей та цінностей. Відтак ментальний візерунок дозволяє встановити розрізнення як між великими соціальними спільнотами, так і між окремими індивідами [3, с. 47–48], захищає історично сформовані унікальність та неповторність від інвазії чужих елементів і структур.

Процеси уніфікації та стандартизації в усіх сферах стрімко набирають обертів, вони індиферентні до наукових дискусій щодо їх доцільності чи недоцільності та суспільної критики. Загальне розвиває одиничне, стандартне нівелює унікальне. Глобалізаційна реальність така, що вона розвиває / нівелює ментальність, насамперед етнічну. Постає питання: «Чи можна розглядати протидію глобальності і ментальності як природну й цілком прийнятну відповідно до одного з основних філософських законів «єдності та боротьби протилежностей», як уявлення про споконвічну суперечливість всього сущого»? Філософська рефлексія виявляє принципово важливу особливість – глобальність і ментальність не є антагоністами, бо це явища різних порядків. Однак таке протистояння несе в собі небезпеку нівелювання і навіть зникнення етнічної ментальності, тобто реалізацією іншого фундаментального філософського закону – «переходу кількісних змін в якісні».

У цьому контексті актуалізуються питання можливості та прийнятності наднаціональної ідентифікації, адже навіть якщо особа є висококваліфікованим працівником, вільно спілкується мовою глобальної комунікації – англійською, та має фінансову можливість комфортно облаштуватися у будь-якій країні світу, вона на рівні свідомості може декларувати мінімальне відчуття належності до певного народу, але, на підсвідомому рівні, незалежно від бажання, має набір особливих, характерних для певного народу рис, несе в собі певні культурні коди: систему цінностей, переконань та уподобань, особливості реакцій та моделі поведінки – ментальні особливості.

Кожна країна, будучи складовою глобальної цілісності, має, з одного боку, бути відкритою до змін та інновацій, процесів модернізації, а з другого – дбати про збереження свого унікального неповторного образу, зберігати етнічну ідентичність, що, у свою чергу, забезпечить подальше існування та розвиток різних народів – кожен з яких є автентичним та унікальним.

Значно менше деструктивних наслідків від таких негативних виявів глобалізації як уніфікація, стандартизація тощо мають держави, котрі здійснюють політику збереження власної автентичності й ментальності, національного обличчя, а отже, унікальних екзистенційних засад свого народу. Серед країн, що швидко та активно розвиваються, зміцнюють свої позиції

на міжнародній арені й одночасно значну увагу приділяють збереженню своїх традицій, етнічної ідентичності, враховують ментальні особливості, одним з найяскравіших прикладів є Польща. Для України ж у цьому контексті додається ще одне надважливе завдання: подолання духовної відчуженості громадян від своєї держави, відродження базових цінностей українства та формування спільної ідентичності громадян [5, с. 171].

Для реалізації зазначених завдань українцям бракує сформованих історично державницьких традицій, витвореної століттями консолідуючої національної ідеї. Сучасні процеси у царині української національної тожсамості в силу своєї незавершеності ще не набули адекватних форм. Має з'явитися нова державна й національна свідомість, разом із економічною та політичною трансформацією повинна відбутися й ментальна трансформація. Європейська ідентичність має радше «інклюзивний характер», оскільки легко поєднується з національними, етнічними та іншими соціальними ідентичностями. Звісно, принципово нова ситуація у суспільстві потребує адекватних змін і в системі гуманітарної політики держави.

Повернення українців до власної історії неминуче має пролягти через усвідомлення Свого на противагу Чужому, зокрема і в площині національної ментальності. Майбутнє української держави, її зміцнення і подальший стратегічний розвиток неможливі без сформованої, розвинутої і стійкої національної і громадянської ідентичності самих громадян. Саме постколоніальний підхід має побудувати нову систему координат для розуміння української державності, культури, ментальності та ідентичності, делегітимізувати російськоцентричний наратив про Україну, її історію та культуру, а також сприяти консолідації знання європейських аспектів її інтелектуальної та культурної спадщини, ментальності українців [4]. Потужним стимулом для самоідентифікації української нації стала широкомасштабна війна Росії проти України. Переважна більшість українців консолідувалася навколо спільного і досить зрозумілого ядра національних цінностей, соціальних і політичних установок, цивілізаційних і геополітичних переваг.

Оскільки сучасний глобалізований світ все більшою мірою мінімізує бюрократичні та матеріальні перепони для швидкого переміщення людей, товарів, капіталів та ідей, то зростаюча мобільність населення має своїм наслідком масштабне взаємовідкриття нових культур та систем цінностей, інтеракцію різних цивілізацій, толерування відмінностей, розширення світогляду. Усе більшого розвитку набуває ідея світового громадянства. Відтак, по-новому зазвучала ідея космополітизму (з грецької «людина світу»), що зародилася у Стародавній Греції. Як світове масове явище космополітизм,

будучи протилежністю фундаменталізму та консерватизму, став можливим завдяки процесам глобалізації: економічному розвитку, популяризації демократичних та ліберальних ідей, світоглядній еволюції та змінам масштабності рівня мислення: від вузького локального до широкого глобального та ін. [6].

Поняття космополітизму передбачає, що особа/група осіб є «громадянами світу», тобто виходять за усталені межі та національні кордони, мають почуття приналежності до усього багатогранного та універсального світу, незалежно від місця свого проживання. І якщо прив'язка до рідної місцевості викликає різної глибини емоції та почуття спорідненості й приналежності, розуміння унікальності та особливості рідного міста й країни, то з позиції космополітизму світ сприймається як єдине ціле (дім – уся планета). Хоч у переважній більшості випадків почуватися комфортно та затишно у будь-якому куточку світу видається можливим за умов належного рівня достатку й освіченості, толерантності до інакшості інших культур, почуття взаєморозуміння та лояльності. Важливо зазначити, що космополітизм може бути як свідомим вибором, так і захисною реакцією від національної дискримінації.

У сучасному глобалізованому світі все більше людей (переважно молодого віку) відмовляються від придбання та облаштування житла у будь-якій країні і, натомість, вважають своєю домівкою планету Землю, працюють – подорожують – проживають самостійно чи з родинами у різних куточках світу.

Останнім часом у науковий обіг введено термін глобальний (глобалістський) менталітет, який виникає у результаті інтеграції культур і ментальних рис різних народів та цивілізацій й розглядається як умова подолання існуючих та недопущення нових міжцивілізаційних конфліктів. Дослідники стверджують, що зароджується новий тип менталітету з інтернаціональним характером. Його носіями є прогресивні люди різних національностей та країн, а якісний зміст становлять конструктивні оптимальні для прогресу елементи національних та регіональних менталітетів. Ядром такого менталітету, на думку науковців, є відчуття глобальності, вселюдської ідентичності, а серед основних його складових – нетерпимість до насилля, любов до справедливості, турботливе ставлення до природи, дотримання норм раціонального виробництва та споживання матеріальних благ тощо.

Питання про те, чи є можливим у найближчому майбутньому глобальне суспільство з транснаціональною ідентичністю та спільною ментальністю відкриває широке поле для дискусій. Воно відкрите та органічно пов'язане з вирішенням низки глобальних проблем, котрі не лише становлять небез-

пеку для нормальної суспільної життєдіяльності, а й можуть призвести до самознищення людства.

Отже, субстанційним фундаментом та основою життєдіяльності кожного суспільства є історично сформована система цінностей, парадигма смислів та сенсів, ментальні особливості світовідчуття та світоперетворення, релігійні переконання. Усі ці чинники разом творять певний онтологічний каркас, впливають на екзистенційну сферу кожного народу, формують світогляд окремого громадянина, соціальних груп, а в сукупності є складовою соціокультурного феномену глобальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Петрушенко В. Л. Глумачний словник основних філософських термінів. Львів. Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2009. 264 с.
2. Юрій М. Ф. Соціокультурний світ України: Монографія. Видання 2-е. Київ: Кондор, 2008. 738 с.
3. Гордійчук О. Термінологічна проблематика поняття ментальності у соціально-філософському дискурсі. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки*. 2019. Вип. 2(86). С. 39–50.
4. Козловець, М. А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації: Монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 558 с
5. Воропаєва Т. Базові цінності громадян України в умовах глобальних викликів. *Людина і соціум в умовах глобальної кризи: погляд крізь призму суспільствознавства та богослов'я*. Київ: Національна академія управління, 2010. С. 171–174.
6. Саракун Л. Космополітизм як світоглядний *modus vivendi* планетарного соціуму: монографія. Київ: Видавець ПП Лисенко М. М., 2021. 256 с.

Чаплінський Р. О.,
аспірант кафедри філософії та політології,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка

АНТРОПОЛОГІЧНІ СМИСЛИ ВІРТУАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та інтернет-мережі сприяв експансії віртуальної реальності. Введений у 1984 році

Джароном Ланье термін виявився розмитим і амбівалентним. З одного боку, «віртуальність» вживають як синонім уявного, умовного, удаваного, фіктивного, позірного, неістинного, симулятивного, можливого, потенційного, такого, що не підлягає спостереженню, а з іншого – як синонім дійсного, фактичного, актуального, візуально представленого. Зазначена «розмитість» сприяла проникненню поняття у всі галузі наукового пізнання: від квантової механіки до естетики, що забезпечило йому міждисциплінарний статус. «Філософський енциклопедичний словник» містить наступне визначення «віртуальності»: «характеристика квазіреальності деяких об'єктів та їх властивостей, що використовується для пояснення, опису й аналізу як об'єктивно існуючих предметів, так і штучно створених сучасними інформаційними технологіями» [4, с. 92–93]. Абсолютно тверде тіло, абсолютно сухе повітря, абсолютно рівна поверхня, ідеальний газ та інші – презентують перший різновид віртуальності. До другого різновиду належать тримірні об'ємні тіла і різні видозміни їх форм, що здійснюються на двоірному екрані дисплея; комп'ютерні програми та ігри.

Системи віртуальної реальності увійшли в життя людини і суспільства порівняно нещодавно. Однак вплив їх на буття людини надзвичайний, адже у ситуації «соціальних викликів і випробувань людини, що виникли при сучасній діджиталізації виробництва, повсякденного життя, побуту, дозвілля та освіти» [5, с. 18] трансформації швидкі й кардинальні. В онтологічному плані буття у віртуальній реальності постає можливим за умови трьох компонент: перший – суб'єктивна реальність, явища свідомості; другий – комп'ютерна система (інформація й технічні можливості, закладені в ній для об'єктивації, «матеріалізації» знань); третій – реальні процеси, що відбуваються у суспільстві (від них залежить гострота сприйняття людиною віртуальної реальності). На думку О. Каріної, поза семантичною невизначеністю поняття «віртуальна реальність» атрибутивні характеристики віртуальної реальності чітко визначаються. Для віртуального простору властиві нелокалізованість, децентрованість, антиєрархічність; час віртуальної реальності дискретний з позиції наявного буття і континуальний з внутрішньої позиції, йому властиві багатомірність, відносність (може бути як у вигляді миті, так і у вигляді вічності), зворотність, обумовленість людською діяльністю та знаковим характером існування. Причинність віртуальної реальності виражається лише у паралелізмах, явищах синхронності. «Відносна каузальна свобода віртуальної реальності обумовлена тим, що: 1) у ній відбувається взаємопроникнення реального, вигаданого, символічного; 2) вона знаходить-

ся у становленні, а отже менш симетрична, більш нестабільна» [2, с. 7]. Таким чином, віртуальна реальність і реальність, яку вона представляє чи заміщає, здатні до взаємної детермінації.

Експапізм віртуальних практик на життєсвіт людини детермінував розмежування категорій «доповнена реальність» (augmented reality, AR), «змішана реальність» (mixed reality, MR) і власне «віртуальна реальність» (virtual reality, VR). Поза цим віртуальній реальності (у широкому значенні слова) іманентні, на нашу думку, такі характеристики: імерсія (досягається відчуття абсолютного занурення в інший світ (VR) або віртуальний світ і реальний світ перетинаються (AR, MR); сенсорне посилення або заміна (різна гарнітура – окуляри, шоломи, контролери руху); взаємодія (фізичні дії (ходіння, можливість доторкнутись до предмета), спілкування з іншими персонажами у віртуальному середовищі); соціальний аспект (віртуальні соціальні спільноти, представники яких взаємодіють між собою у віртуальному середовищі).

Відтак віртуальна реальність осмислюється в різних культурних контекстах, серед яких домінуючим вважаємо антропологічний. Зокрема Т. Лугуценко зауважила, що осмислити тенденцію, за якою «поняття віртуальності асоціюють виключно з феноменами культури постмодерну і сучасними соціокультурними трансформаціями», у єдності з тенденцією, що «спирається на етимологічні дослідження і значно розширює сферу уявлень про віртуальність» спроможна тільки «проблема антропологічного вимірювання віртуальної реальності» [3, с. 246]. Джерелом і умовою актуалізації антропологічного виміру віртуальної реальності є спонтанне переживання.

Як вважає Г. Горячовська, «особливості антропологічного виміру віртуальної реальності репрезентативно виражені через феномени рекурсії, трансценденції, гри», «антропологічний вимір віртуальної реальності є підґрунтям символічного середовища існування людини, яке формується шляхом об'єктивації переживання – симуляції і симулякрів» [1, с. 5]. Такі міркування були доповнені Т. Лугуценко, яка наголосила, що «основні рівні об'єктивування антропологічної віртуальної реальності – експресія, уявлення, позначення. Результатом символізування є симулякр – знак буття віртуальної реальності, а симуляція – способом об'єктивування антропологічної віртуальної реальності» [3, с. 248]. Перебуваючи в ситуації віртуальної реальності, людина одразу вирішує кілька актуальних проблем свого існування. По-перше, вона набуває особистісної свободи; по-друге, знаходить свою соціальну нішу; по-третє, адаптується до нових культурних умов через гру.

До того ж у масовій свідомості поширена думка, що Інтернет – це «остання територія свободи», адже:

- людина самостійно komponує власну віртуальну реальність (від вибору з ким спілкуватись до створення / знищення свого творіння);
- реальне, вигадане і символічне інтегруються в єдине ціле;
- емоційні реєстри яскравіші, події цікавіші.

Звідси стереотипне уявлення про всездозволеність і необмежені можливості.

Антропологічні виміри віртуальної реальності актуалізували різні проблемні питання. Внаслідок взаємодії людина / технології потребують осмислення проблеми кіборгізації, пост-людини в аспекті трансгуманізму, тілесності у віртуальному просторі тощо. Основні складові антропологічну фактору віртуальної реальності обумовили нагальність о-мовлення й осмислення таких проблем, як цифрова дематеріалізація, візуальний характер соціальної дійсності, гейміфікація, конструювання віртуальних світів.

Таким чином, екскапізм віртуальної реальності, віртуалізація суспільства може бути потрактована як новий етап соціокультурного генезу, адже віртуальність як така властива свідомості людини з найдавніших часів. За допомогою комп'ютерних технологій людина реалізується запит побудови нових світів, візуалізація набула технологічного характеру. Сутнісні характеристики та антропологічні смисли віртуальної реальності кардинально впливають на структуру життєсвіту людини, розширюють її можливості, впливають на сприйняття світу та спосіб взаємодії з ним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Горячковська Г. М. Антропологічний вимір віртуальної реальності : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.04 / Харківський національний ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2007. 14 с.

2. Каріна О. М. Віртуальна реальність: онтологічний статус : автореф. дис... канд. філос. наук : 09.00.01 / Харківський національний ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2004. 17 с.

3. Лугуценко Т. В. Антропологічний аспект буття віртуальної реальності. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія 7. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія*. 2012, Вип. 28 (41). С. 242–249. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12516/Lugucenko.pdf?sequence=1> (дата звернення: 22.10.2024)

4. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди; [редкол.: В. І. Шинкарук (голова) та ін.]. Київ: Абрис. 2002. 742 с.

5. Kovtun N. M., Polishchuk O. P., Kovtun Yu. V. Disappearing professions: labor market transformation in the condition of modernization challenges of post-industrial society. *Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Philosophical Sciences*. 2022. Vol. 1 (91). P. 17–29.

Янішевський О. Л.,

аспірант,

Житомирський державний університет

імені Івана Франка

ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ЛЮБОВІ ЯК ОСНОВИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ДЕРЖАВНОСТІ УКРАЇНИ ВОЄННОГО ТА ПІСЛЯВОЄННОГО ЧАСУ

Після повномасштабного вторгнення, здійсненого Росією на територію України, українське суспільство не лише стикнулось з жахами війни на індивідуально-психічному рівні, алей й сама українська державність опинилась під загрозою зникнення з політичної карти світу. Беручи до уваги аналітику провідних зовнішньополітичних експертів та журналістів, а також враховуючи історичні відносини з Росією, формується безперечний висновок стосовно деструктивних, по відношенню до України, намірів агресора. Для Росії недостатньо лише загарбати певну територію України: вона має намір повністю знищити українську державність.

Незважаючи на превалюючу на всіх матеріальних рівнях перевагу Росії, Україні вдалось не лише зберегти свою державність та значущість на політичній карті світу, але й призупинити переважаючого в чисельності ворога на східних областях, не даючи змоги пройти далі. Такий титанічний жорсткий опір українців був та є обумовлений не стільки правильною підготовкою українського уряду до війни, скільки завдяки духовній стійкості українців та розуміння необхідності згуртування для захисту країни. Сама ж необхідність згуртування та захисту України, повністю осмислено чи не кожним захисником, відбулася (та є дійсною) завдяки репрезентацією Україною, на державному та соціальному рівнях, *духовних цінностей любові*.

Основною цінністю усіх цивілізованих країн, котрі поважають міжнародне право, є *любов до життя*. Так, справжня любов до власного життя, за думкою Е. Фромма та В. Франкла, в підсумку є *любов'ю до всього людства*

[1], [2]. Звідси, країни, котрі слідують принципам любові, можна розрізнити від інших, проаналізувавши їх діяльну політику: якщо відображенням їх зовнішньої та внутрішньої політик, як на законодавчому, так і соціальному рівнях, є *свобода людської діяльності*, це і є тим самим підтвердженням слідування цінностям любові. Це можливо в тих країнах, громадяни та органи влади яких мають пролюдську позицію та прагнуть до гармонійних соціальних та міждержавних відносин. Відповідно, оскільки вся українська історія прошита нитками усвідомлення та боротьбою за цінності свободи й незалежності, Україна і є тим самим носієм-представником любові до життя та, відповідно, до людства.

Іншим принциповим виявленням любові є *емпатійне, діяльне розуміння цінності кожного людського життя*. Російсько-українська війна, найбільше з часів Другої світової війни, є, в першу чергу, онтологічним протистоянням цінностей. Україна, як представник країн, які поважають міжнародне право, в основі якого стоїть *усвідомлення великої цінності кожного людського життя*, і Росія, як представник діючих в площині власних егоїстичних інтересів, при цьому знецінюючи людське життя заради досягнення власних (авторитарних) цілей. Політичний курс України, ще задовго до повномасштабного вторгнення та АТО, був чітко обраний у напрямку до вступу в ЄС та НАТО: обраний не лише для сприяння захисту незалежності та свободи української державності, але й завдяки ціннісному орієнтуру країн ЄС та НАТО, до яких прагнуло і прагне українське суспільство – *високої цінності людського життя та свободи людської діяльності*.

Українська державність завжди мала певні внутрішньополітичні проблеми, зокрема, некомпетентні органи влади, корумпований уряд тощо, дії котрих призводили не лише до дисбалансу соціальної забезпеченості українських громадян, але й до появи низки законів, які обмежують права українців під час воєнного стану. Відповідно, такі необхідні компоненти любові як *повага, турбота, відповідальність та знання*, перекреслюються органами влади, у першу чергу через «блага» корупції, що, відповідно, впливає і на громадян [2]. Особливо зараз, у воєнному стані, дії уряду призводять до обурення українців, оскільки, окрім жахаючих воєнних дій та наслідків, українець має ще виживати, враховуючи недалекоглядні, репресивні, часто антиконституційні дії з боку парламенту та президента (провальне та репресивне керівництво мобілізацією, введення величезних штрафів на фоні непродуманих законів, неможливість виїзду закордон чоловіків-підприємців,

відсутність довгострокової підтримки ветеранів, зміна осіб, які підозрювані в корупції на інших без заміни відповідних процесів тощо). Саме за таких дій, які ідуть врозріз основним цінностям українців, *цінностям любові до людського життя (свобода діяльності та повага до кожного)*, українці масово нелегально виїжджають або перестають бути вмотивованими волонтерами чи військовими. Цінність громадян нівелюються на фоні корумпованих осіб, котрі не лише багатіють, але й розкрадають кошти з бюджету України, що прямо впливає на поточний рівень економіки і ще більше вплине на післявоєнний період відбудови. Усі такі дії влади можуть невдовзі призвести до втрати розуміння українцями, за які *державні цінності* і чому вони борються. Це, відповідно, може перерости у тотальну зневіру в *доцільність існування українського*, оскільки основні ціннісні засади зникнуть на фоні потреби у *індивідуальному виживанні*.

Для того, щоб українська державність витримала випробування воєнного та післявоєнного часів, необхідна *негайна* активна робота над помилками. У першу чергу, влада має викорінити корумпованість довгостроковими та короткостроковими рішеннями, а також спрямувати внутрішньополітичний державний законодавчий курс, зважаючи на цінності любові до кожного людського життя, до кожного українця, максимально вивільнивши громадян з репресивно-обмежувальних законів та сприяючи цінностям *свободи діяльності та поваги до цінності життя* кожного українця. Українці має бачити перспективу в державі через можливість свобідної реалізації власної діяльності та розумінням, що цінність його життя діяльно, не на папері, захищається законодавством. Кожен українець та українка, у свою чергу, мають на власному рівні обрати безкорупційний шлях; діяти згідно із сутнісними компонентами любові – *поваги, турботи, відповідальності та знання* – у соціальній (людина-людина), так і державній (громадянин – держава) площинах.

Лише завдяки синергічній праці органів влади та громадян вдасться не лише стійкіше протистояти російській агресії, але й слугувати маяком та прикладом для усіх країн, *чому і для чого варто не боятися та боротися* проти країн, цінностями яких є поневолення та приниження людської гідності заради авторитарної волі до влади. Саме в такий спосіб, з радикальним поворотом у сторону цінностей любові, Україна має шанс вистояти, а також бути побаченою країнами ЄС та НАТО як держава, гідна допомоги, збереження і відстоювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Франкл В. Лікар та душа. Основи логотерапії. Харків: «Клуб Сімейного Дозвілля», 2023. 320 с.
2. Фромм Е. Мистецтво любові. Харків: «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. 192 с.

Секція: Філологічні науки

Чернишова Т. О.,

кандидатка філологічних наук, доцентка,
Харківський національний університет
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба

ВИКОРИСТАННЯ ДИСФЕМІЗМІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ВОРОГА В ДИСКУРСІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Дисфемізація полягає в наданні певному явищу негативного змісту за рахунок назви, яка створює негативні асоціації, іншими словами – використання грубішого слова замість стилістично та емоційно нейтрального. Дисфемізми – це слова-агресори, прагматична функція яких реалізується в навмисній дискредитації та приниженні об'єкта мовної атаки. Вітчизняна науковиця О. Кульчицька зазначає, що дисфемізми можуть слугувати інструментом як емоційної розрядки, так і цілеспрямованої агресії, що призводить до ескалації «мовного конфлікту» [5, с. 218]. Г. Вусик робить висновок, що «дисфемізми є тактичними мовними засобами, за допомогою яких може бути досягнутий бажаний ефект і здійснитися цілеспрямований вплив» [2, с. 23]. Останнє визначення стає ґрунтовним в контексті нашого дослідження, оскільки ми розуміємо дисфемізацію як метод наступальної протидії пропаганді противника, тобто такого контр-наступу, який здійснюється непередбачувано для противника та реалізується на його території.

У дискурсі російсько-української війни активно використовується ціла низка дисфемізмів, тобто «грубих, вульгарних, стилістично занижених слів, жаргонізмів та розмовних слів» [6] для найменувань ворога: *мокшани (мокша), свинособаки, рашисти, русня, кацапня, русаки, росіянци, біологічне сміття, ходячі мерці, швайнехунде, ваньки, окупанти* тощо. Оскільки такі слововживання є системними та цілеспрямованими, то вони не просто слугують формою вираження негативних емоцій мовців, а використовуються як тактичний прийом контрпропаганди: мовної атаки на територію противника з метою дискредитації, делегітимізації та врешті-решт дегуманізації воїнів країни-агресора.

Так, ми бачимо, що лексеми на кшталт *русня*, *кацапня* утворюються за зразком збірних назв зневажливого змісту типу гебня, поганці, обірванці, голодранці тощо. *Ваньки* викликають стійку негативну асоціацію з фашистськими загарбниками, яких зокрема називали «фріцами». Сучасний український філолог і письменник Остап Українець зазначає, що «коли ми сьогодні використовуємо типове російське Іван, спрощуючи його до напівзневажливого Ваньки, це продовження традиції підмінити тисячній армії нашого ворога одним єдиним ім'ям, сказаним без жодної поваги. Це природна спроба звести велике військо до абсолютно зрозумілого образу невідомого солдата» [4].

Найбільш уживані дисфемізми запозичені з відомого твору Джона Толкіна «Володар пернів»: це *орки*, *Мордор*, *Саурон*, *Гондор* тощо. Узагалі паралелі російсько-української війни зі світом, створеним у популярному фентезійному епосі, активно проводяться в соціальних мережах, урядових комунікаціях та в побуті. «У ній йдеться про напад Темного володаря Саурона на вільний Захід з його осердям у Гондорі. Російські війська – це криваві прислужники Саурона, орки. А сам міфічний Саурон, який врешті був подоланий, нині локалізують у Кремлі. 30 вересня 2022 року Україна, цей сьогоднішній Гондор, подала офіційну заяву на вступ до НАТО. Її суть – приєднання до вільного Заходу» [1]. Найбільш уживана назва ворогів «орки» – це не просто намагання використати образливий епітет, ураховуючи, що ці персонажі Толкіна є втіленням злоби, потворності, бруду, підлості. Орки – це символ деградації нормальної та вільної істоти, «завдяки своєму культурному коду передає більшість тих смислів, які ми зараз бачимо у сучасній Росії й намагаємось якось концептуалізувати» [4]. Отже, під впливом «руського міра» – зомбуючого інформаційного інструменту Путіна-Саурона колишні ельфи втрачають свою високу духовність та перетворюються на потворних та злобних істот. Вони водночас бояться свого тирана, узурпатора їхньої волі, та ненавидять його. Емоційний діапазон орків є вкрай вузьким та одноманітним: переважно це злість та агресія стосовно всього, що не відповідає мордорським нормам існування.

Дуже часто дисфемізми на позначення ворога в російсько-українській війни набувають пейоративного та навіть інвективного змісту аж до використання обценної лексики. Так, ціла низка патріотичних Телеграм-каналів використовують переважно нецензурну лексику, номінуючи ворога: *під*ри*, *під*рський обстріл*, *під*рські бліндажі*, *п*дорські оператори FPV-дронів*,

*під*ри з 1-ї танкової армії рф, під***кий байкер, йоблик* тощо (Офіційний канал 3-тьої окремої штурмової бригади, Канал Окремої президентської бригади імені гетьмана Богдана Хмельницького, Николаевский Ванек та ін.). Єдиний офіційний Телеграм-канал Птахів Мадяра системно використовує для називання ворога стилістично нейтральну лексему «хробак», яка набуває тут негативної оцінної конотації: *хробаки, хробачі піхоти, хробачня, хробаки-воєнкори, хробачі пропагандони, хробачий жах* тощо.

Слід зауважити, що використання в публічному просторі ненормативної лексики, а також і непристойних жестів стосовно агресора, що є частковим проявом дисфемізації, набуло з початком повномасштабного вторгнення не просто широкого застосування, але й узуальної легітимізації. Приміром, фраза «Руський воєнний корабель, іди на...», висловлена 24 лютого 2022 року українським прикордонником у відповідь на пропозицію російського корабля здатися в полон, не просто перетворилася на інтернет-мем, а почала й напів-офіційно використовуватися в українському суспільстві: на тактичних нашивках, патріотичному одязі, поштових марках, плакатах тощо. Подібна легітимізація знеціненої лексики виникла за часів російсько-української війни як психологічна реакція на значний стрес для позначення важкого емоційного стану та повідомлення про нього іншим. Тому, коли чуємо/читаємо ці лайливі слова, використані іншими, ми й свій стан упізнаємо та приєднуємося. Ненормативна лексика використовується також і для того, щоб висловити своє презирство до ворога, який не заслуговує на інші слова, навіть і образливі. Сучасні українські психологи зазначають, що неконтрольований потік знеціненої лексики закономірно виникає в період значних суспільних потрясінь (одним із яких, безумовно є російсько-українська війна) і являє собою природний мовленнєвий процес, «причиною якого є розрядка психологічного напруження, вираження агресії, демонстрація переваги та домінування над супротивником, прагнення відповісти на фізичне та моральне насилля» [3, с. 71].

Отже, дисфемізми на позначення ворога в дискурсі російсько-української війни стають не лише засобом вираження негативних емоцій стосовно окупантів, але й ефективним способом протидії пропаганді ворога, руйнуючи його образ та позбавляючи його ознак людяності. До того ж ми спостерігаємо процес узуальної легітимізації обценної лексики, що стає симптомом зміни структур суспільної свідомості, викликаним значними суспільними потрясіннями та необхідністю вираження свого домінування над супротивником.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Веселовський А. Перший цвях в труну Саурана: дев'ять країн підтримали заявку України в НАТО. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/sauron-putin-ukrayina-nato-devyat/32061955.html> (дата звернення: 25.11.2024).
2. Вусик Г. Л. Навмисна дисфемізація в сучасному політичному дискурсі (на прикладі промов Олега Ляшка). *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Перекладознавство та міжкультурна комунікація*. 2018. Вип. 1(2). С. 20–24.
3. Диса О. Психологічні особливості застосування ненормативної лексики у міжособистісній комунікації. *Психологічні перспективи*. 2022. Вип. 39. С. 69–86.
4. Капустинська Т. Свинособаки, рашисти, кацапи: звідки взялися зневажливі прізвиська для ворога URL: <https://platfor.ma/topic/svynosobaky-rashysty-katsapy-zvidky-vzvalysya-znevazhlyvi-prizvyska-dlya-voroga/> (дата звернення: 25.11.2024).
5. Кульчицька О. Дисфемізми як лексичні засоби виразності мови. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*. 2021. №45. С. 209–220.
6. Оржеховський С. Політика лайки: чи можливий мат у солов'їній мові? URL: <http://www.prostory.net.ua/ua/articles/481-2012-01-23-12-58-29> (дата звернення: 25.11.2024).

Секція: Юридичні науки

Городиський І. М.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри державного управління,
Український католицький університет
(м. Львів)

ЮРИДИЧНІ ВИКЛИКИ МЕХАНІЗМУ УКРАЇНИ ЩОДО КОНФІСКАЦІЇ АКТИВІВ РФ

Агресія РФ проти України є не просто грубим порушення міжнародного права і безпекових гарантій, а й кидає низку викликів для держави Україна та українського суспільства. Їх розв'язання напряду залежить, у тому числі, від ефективності державного управління та формування відповідних політик на національному рівні. Однією із таких проблем, яка потребуватиме розв'язання на внутрішньодержавному рівні і робота над розв'язанням якої вже ведеться, є державна політика у сфері забезпечення відшкодування воєнних збитків потерпілим.

На жаль, попри те, що російська агресія проти України розпочалася у лютому 2014 р., реальна робота над інституційними і юридичними механізмами відшкодування воєнних збитків розпочалася лише після початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну 24 лютого 2022 р. Хоча процес відшкодування воєнних збитків, очевидно, буде достатньо тривалим, однак уже станом на жовтень 2024 р., коли минуло два з половиною роки від початку російської агресії, можна робити перші проміжні висновки із цього приводу.

Зараз марно рахувати точну цифру збитків від агресії РФ: кожен її день – це мільйони, а деколи і десятки мільйонів доларів матеріальних збитків, і нематеріальні збитки, які ще неможливо виміряти точно. Так само марно розраховувати на добровільне відшкодування з боку Російської Федерації: ті, хто багато років жив поруч із росіянами, розуміють, що такий крок буде для них більш ціннісно неприйнятним і за звільнення окупованих територій, і за політичні поступки.

Тому єдиним реалістичним джерелом фінансування відшкодування Україні збитків, завданих агресією, за цих обставин, є заморожені російські

активи. В останні півтора року тема їхньої конфіскації є широко обговорюваною, однак прогрес залишається більш ніж скромним.

Для реалізації ідеї конфіскації російських активів необхідний міжнародний консенсус, правове обґрунтування та готовність до змін у відповідь на війну Росії. Слід віддати належне – уряд України не просто вимагає в союзників конфіскації активів, пов'язаних із Росією, а й сама бере провід у процесі і запровадив дієвий механізм конфіскації.

Створений в перші місяці повномасштабної російської агресії, він передбачає, що Мін'юст може звернутися до суду щодо конфіскації пов'язаних із РФ активів, на які Президентом України згідно з рішенням Ради національної безпеки та оборони буде накладено санкції. Тим самим Україна показала приклад створення складних юридичних механізмів для конфіскації активів, сподіваючись, що її союзники також приєднаються до цієї стратегії.

У травні 2022 року Верховна Рада України прийняла Закон N 2257-IX (набрав чинності 24.05.2022) «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення ефективності санкцій, пов'язаних з активами окремих осіб», згідно з яким запроваджувався новий вид санкцій: стягнення активів осіб на користь держави. Відповідно до абзацу другої частини першої ст. 5-1 Закону України «Про санкції» стягнення активів в дохід держави може застосовуватись *«лише в період дії правового режиму воєнного стану та за умови, що на відповідну фізичну чи юридичну особу в порядку, визначеному цим Законом, вже накладено санкцію у виді блокування активів»* [1].

Судовим органом, який може приймати рішення про конфіскацію, було визначено створений у 2019 році Вищий антикорупційний суд України (надалі – ВАКС), який має репутацію найбільш професійної та незалежної судової інстанції в Україні. Згодом рішення про конфіскацію може бути оскаржене до Апеляційної палати ВАКС, Мін'юстом або ж іншими сторонами процесу.

Вперше ВАКС прийняв рішення про конфіскацію майна російського бізнесмена 1 вересня 2022 року, коли було конфісковано активи російського олігарха Володимира Євтушенкова [2]. Відтоді суд виніс близько 30 рішень про конфіскацію активів, пов'язаних з Росією, більшість з яких не були оскаржені або були підтвержені вищими судовими інстанціями. Процес конфіскації має деякі проблеми, викликані недоліками в законодавстві, особливо щодо захисту прав третіх сторін та управління конфіскованим майном.

Цей механізм виявився ефективним – уже прийнято близько 50 рішень – і при цьому об’єктивним – на практиці мали місце і відмови Мініюсту в конфіскації тих чи інших активів. Однак він містить і низку недоліків. Деякі з них – наприклад, критично малі процесуальні строки (2 дні на подання відзиву на позов і 10 днів на розгляд справи), на які звертав увагу, зокрема, міжнародний експерт Дж. Макбрайд, уже були виправлені в законодавстві [3].

Згідно з Кодексом адміністративного судочинства України, особа, проти якої вводяться санкції, має 5 днів на подачу своєї відповіді на позов. Справу в таких випадках розглядають троє суддів протягом 30 днів з моменту отримання позову. Інформацію про судові засідання отримують як позивач, так і особа, проти якої можуть застосувати санкції. Якщо хтось з учасників справи не з’являється в суд, це не перешкоджає розгляду справи [4].

Зокрема, Дж. Макбрайд зауважував: «Ба більше, як уже зазначалося, цілком імовірно, що процедура... може призвести до того, що провадження в конкретній справі не буде справедливим або через неспроможність дотриматися строків подання відзиву чи апеляційної скарги, або через неспроможність взяти участь у провадженні, або через підстави, з огляду на які було прийнято рішення про задоволення позову чи відхилення апеляційної скарги» [3].

Раніше, за старими правилами, на подачу відповіді було виділено лише 2 дні, а на розгляд справи – 10 днів. Експерти вважали, що такі терміни були недостатніми. Наприклад, у справі про конфіскацію активів Олега Дерипаски суд визнав, що через складність справи потрібно більше часу для її розгляду [5]. Таким чином, розгляд цієї справи тривав більше 30 днів.

У липні 2023 року закон був змінений, і тепер строки для подачі відповіді та розгляду справи стали довшими. Ці зміни були внесені одночасно зі створенням Реєстру націоналізованих активів РФ.

Однак існує низка інших, пов’язаних із захистом права власності, не виправлення яких, в майбутньому, загрожують ризиками компенсації для постраждалих сторін і які обумовлені недосконалими законодавчими положеннями.

Проблему можна вирішити, змінивши законодавство, щоб чітко вказати, які активи підлягають блокуванню, вимагати повне обґрунтування таких рішень і дозволити особам під санкціями оскаржувати рішення про блокування. Також потрібно ввести покарання за виведення активів, що підпадають під санкції, та за необґрунтовані кримінальні провадження, спрямовані на блокування активів.

Слід зазначити, що механізм України визнаний як ефективний спосіб конфіскації російських активів, але багато російських активів знаходяться за кордоном. Хоча на початку була підтримка союзників щодо цієї стратегії, у 2023 році зросла критика цієї ідеї через питання права власності та суверенних імунітетів. Деякі країни, як Естонія, підтримують конфіскацію, але ЄС та країни «Великої сімки» стали обережнішими щодо цього питання.

Відшкодування Україні та її подальша реконструкція є критично важливою метою міжнародного права. Треба довести, що жертви в ім'я свободи та справедливості не були марними. Для всього світу ця ситуація – не просто черговий тест на єдність, а шанс довести, що міжнародне верховенство права – це не просто приваблива ідея, а рішення найсерйозніших викликів.

Українці борються за суспільство, засноване на правилах, але не можуть залишатися безпорадними у разі грубих порушень цих правил, як тільки можна собі уявити. А відшкодування воєнних збитків жертвам російської агресії має стати одним із вимірів справедливості по відношенню до них, рівноправним притягненню до відповідальності винних у міжнародних злочинах, скоєних на території України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення ефективності санкцій, пов'язаних з активами окремих осіб : Закон України від 12 травня 2022 року № 2257-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2257-20#Text> (дата звернення: 31.10.2024).

2. ВАКС вперше конфіскував статки російського олігарха: одного із стовпів режиму Путіна. *Економічна правда*. 1 вересня 2022. URL : <https://www.epravda.com.ua/news/2022/09/1/691030/> (дата звернення: 31.10.2024).

3. Макбрайд Д. Вилучення активів в дохід держави і європейська конвенція з прав людини. URL : http://www.nsj.gov.ua/files/1689776383J4A_Sanctions_Report_Prof_McBride_UKR.pdf (дата звернення: 31.10.2024).

4. Кодекс адміністративного судочинства України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2005. № 35–36, № 37, ст.446. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 31.10.2024).

5. Рішення Вищого антикорупційного суду у справі № 991/265/23 від 16 лютого 2023 року. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109031868> (дата звернення: 31.10.2024).

ДО ПРОБЛЕМ ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ ПРАВА

Потужні стимули ретроспективної актуалізації основоположних принципів права, що сформувалися протягом століть та продовжують активно впливати як на світоглядні уявлення сучасної людини про справедливість, мораль, людську гідність та права людини, так і на сучасні правові практики, дає саморефлексія суспільного порядку на інституційному та емпіричному рівні. Особливо гостро потребує перманентних рефлексій українське суспільство, яке не тільки зіткнулося з труднощами формування ефективних правових інституцій, але вимушене захищати своє право на самобутність та незалежність, роблячи безцінний внесок у справу розбудови миру та встановлення глобального порядку. Президентом запропонована Формула миру, яка висвітлює й правові прогалини в організації глобальної безпеки. Переважно це стосується міжнародного гуманітарного права, яке закріплене в низці міжнародних документів, зокрема, Женевських конвенцій та додаткових протоколах до них.

Цими міркуваннями й визначений дослідницький інтерес до історичних прообразів сучасної філософії права. Загальновідомо, що філософія права є однією з найдавніших і водночас найскладніших галузей людської думки, яка виникла разом із розвитком людської цивілізації. Її головним завданням є осмислення природи права, його сутності та ролі у житті суспільства. Історія філософії права охоплює тисячоліття розвитку юридичних ідей і концепцій, що були запропоновані мислителями різних епох.

Зауважу, що дослідження історії становлення та розвитку філософії права не тільки дозволяє зрозуміти еволюції правових ідей, але й проаналізувати культурно-антропологічні модифікації національної правової системи України у дискурсі світового суспільства. Тож, варто виділити декілька основних етапів у розвитку філософсько-правових ідей: античність, середньовіччя, новий час і сучасність.

Філософія права зародилася в античні часи разом із розвитком перших державних утворень. Давньогрецькі мислителі, зокрема Сократ, Платон

і Аристотель, заклали морально-етичні основи правового мислення, осмислюючи питання справедливості, закону та моральності.

Сократ був першим, хто почав ставити питання про гідність і свободу людини, витоки справедливості. Його діалоги з афінянами показують глибокі етичні роздуми про природу людського буття і взаємини людини із суспільством. У філософії Сократа закон та моральність були нероздільними: закон повинен відображати вищу справедливість, а порушення закону є аморальним.

Платон, учень Сократа, продовжив ці роздуми, розробивши ідею ідеальної держави, де закони повинні бути вираженням вічної істини. У своєму діалозі «Держава» Платон розглядає закон як інструмент досягнення загального блага. Він вважав, що правом повинні керувати філософи, оскільки тільки вони здатні пізнати істину та справедливість.

Аристотель, учень Платона, вніс суттєві корективи в розуміння права. Він відстоював ідею природного права, що базується на природі людини та її розумних прагненнях. Аристотель підкреслював значення правової рівності, стверджуючи, що кожен має право на те, що йому належить за природою. Його концепція «справедливої рівності» заклала основи для подальших розробок у філософії права.

Середньовічна філософія права зазнала сильного впливу християнства. Божественний закон став основним принципом правової думки. У цей період філософи намагалися поєднати релігійні доктрини з ідеями античних мислителів. Вчення Августина Блаженного та Томи Аквінського мали великий вплив на формування концепції божественного закону. Тома Аквінський розробив теорію природного права, яка базувалася на ідеї, що закони повинні відповідати божественному порядку. Він розрізняв чотири типи законів: вічний, природний, людський і божественний. Природний закон, на його думку, є частиною божественного порядку, і людські закони повинні йому відповідати. Це розуміння права залишалося домінуючим протягом століть і мало значний вплив на формування європейських правових систем.

У цей період також зростає вплив римського права, яке стало основою для правових систем багатьох європейських держав. Римські юристи розробили складну систему правових норм, яка базувалася на принципах справедливості та рівності перед законом. Їхній вплив можна простежити у багатьох сучасних правових концепціях.

Філософія права в епоху Просвітництва зазнає суттєвих змін під впливом наукових відкриттів і соціальних перетворень. Філософи цього періоду по-

чинають активно критикувати середньовічні правові концепції та формулювати нові теорії. Одним із головних напрямів стає розробка теорії суспільного договору.

Томас Гоббс був одним із перших, хто запропонував ідею суспільного договору як основи для виникнення держави і права. У своїй праці «Левіафан» він стверджував, що люди, аби уникнути хаосу та насильства, добровільно підкоряються державній владі, передаючи їй частину своїх природних прав. Гоббс розглядав державу як інструмент захисту від природної «війни всіх проти всіх».

Джон Локк розвиває цю ідею, але в іншому напрямі. На відміну від Гоббса, Локк вважав, що люди за своєю природою мають певні невідчужувані права, зокрема право на життя, свободу та власність. Держава повинна захищати ці права, і якщо вона цього не робить, люди мають право на опір. Локк став одним із засновників ліберальної традиції у філософії права, яка акцентує увагу на правах індивіда.

Інший важливий мислитель цього періоду – Жан-Жак Руссо, який також розвиває теорію суспільного договору. Він вважав, що право виникає з волі народу і повинно виражати загальне благо. Його ідеї про народний суверенітет стали важливими для подальшого розвитку демократичних ідей. Безцінним є внесок І. Канта у розбудову проблематики права і моралі, його розуміння автономії моралі визначило сучасні юридичні концепції.

У ХХ столітті філософія права зазнала значної трансформації під впливом подій світових воєн, тоталітарних режимів та глобальних соціальних змін. Філософи почали все більше звертати увагу на права людини, справедливість і роль держави у забезпеченні правопорядку.

Ганс Кельзен розробив теорію чистого права, стверджуючи, що право – це автономна система норм, яка не залежить від моралі чи політики. Він відокремив право від етичних та соціальних аспектів, прагнучи зробити його науково обґрунтованим. Його теорія значно вплинула на розвиток юридичного позитивізму.

Натомість інший напрям – правовий реалізм – наголошував на тому, що право не може бути відокремленим від суспільства та моралі. Представники цього напрямку, такі як Ллевеллін та Холмс, вважали, що судові рішення і правова практика відображають соціальні потреби та інтереси.

Одним із найбільш впливових філософів права ХХ століття був Джон Роулз, який у своїй праці «Теорія справедливості» запропонував концепцію

справедливості як чесності. Він наголошував, що суспільні інститути повинні бути організовані так, щоб забезпечити рівність можливостей і захист найменш забезпечених верств населення.

Філософія права в сучасній юриспруденції досліджує природу, мету та значення права, розглядаючи його роль у суспільстві та вплив на справедливість і права людини.

Але існують суттєві питання, які вимагають нових рішень та глибокого осмислення для ефективної роботи сучасної правової системи. Основні проблеми філософії права в наш час містять наступні аспекти.

Співвідношення права і моралі. Чи повинні закони відповідати моральним принципам? Це питання особливо актуальне при регулюванні складних етичних проблем, таких як евтаназія, аборти чи права ЛГБТ+.

Права людини. Виникають питання, як ефективно захищати права в умовах глобалізації, конфліктів та посилення авторитарних режимів. Також постає проблема конфлікту між правами особи і національною безпекою.

Справедливість і нерівність. Як забезпечити рівний доступ до правосуддя для всіх верств населення, зокрема для бідних, мігрантів та меншин? Це включає питання про справедливий розподіл благ і соціальних гарантій.

Технології і право. Стрімкий розвиток штучного інтелекту, біоетики та кіберпростору ставить нові виклики перед правом. Як регулювати використання технологій, зокрема питання конфіденційності, відповідальності та правової етики?

Міжнародне право і суверенітет. Як узгоджувати національні закони з міжнародними стандартами, особливо в умовах порушення прав людини та міжнародних конфліктів?

Філософія права в умовах війни в Україні постає перед низкою складних викликів, що стосуються не лише збереження правопорядку, але й захисту фундаментальних прав людини в екстремальних умовах. Війна загострила низку питань у сфері права, які мають як теоретичний, так і практичний характер. Основні аспекти цієї філософії зазначені нижче.

Захист прав людини. Війна порушує базові права, такі як право на життя, свободу та безпеку. Проблема полягає у забезпеченні захисту цих прав в умовах воєнних дій, коли їх порушення є неминучими. Під час збройного конфлікту виникає потреба у дотриманні міжнародних стандартів, таких як Женевські конвенції, що регулюють права цивільних осіб і військовополонених.

Право на оборону. У філософському контексті українська держава відстоює своє природне право на самооборону, що є частиною природного права, згідно з яким кожен народ має право захищати свою територію та суверенітет. Це право підкріплюється як міжнародними правовими нормами, так і моральними принципами.

Військові злочини та справедливість. В умовах війни Україна стикається з питанням відповідальності за військові злочини, вчинені агресором. Тут важливим є розуміння принципу міжнародної кримінальної відповідальності та необхідність справедливого судочинства, яке повинно ґрунтуватися на принципах верховенства права та міжнародного правосуддя.

Воєнний стан і права громадян. Введення воєнного стану обмежує деякі права громадян для забезпечення національної безпеки. Це викликає питання про баланс між безпекою та свободами: наскільки виправдані обмеження прав заради захисту держави і чи можуть вони бути мінімізовані?

Міжнародне право та підтримка суверенітету. Україна активно використовує інструменти міжнародного права для захисту своїх прав на міжнародній арені. Це включає участь у міжнародних судах, залучення до співпраці з ООН, ЄС та іншими міжнародними організаціями для легітимізації боротьби за суверенітет.

Післявоєнне правосуддя та відновлення. Важливою філософсько-правовою проблемою є питання відновлення справедливості після війни, включаючи питання репарацій, притягнення до відповідальності воєнних злочинців та відновлення прав осіб, які постраждали від війни. Це вимагає як розробки нових законодавчих актів, так і реформ у правовій системі.

Таким чином, історія філософії права демонструє еволюцію людської думки щодо природи закону, справедливості та правопорядку. Від античних уявлень про божественне походження права до сучасних концепцій прав людини і демократичного правління – філософи завжди намагалися осмислити роль права в житті суспільства. Це багатогранне поле досліджень продовжує розвиватися і сьогодні, пропонуючи нові підходи до вирішення існуючих проблем свободи та права.

Філософія права в умовах війни в Україні є поєднанням захисту фундаментальних прав, забезпечення справедливості в умовах агресії та використання міжнародного права для відновлення миру і правопорядку.

Назарова Ж. С.,
студентка 1 курсу
факультету Міжнародної торгівлі та права,
Державний торговельно-економічний
університет (м. Київ)

ЮРИДИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

Тема соціального захисту внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО) є надзвичайно актуальною для сучасної України, оскільки країна переживає складний етап, спричинений війною та її наслідками для соціальної структури. Багато громадян стало внутрішньо переміщеними особами, вимушеними залишити свої домівки через бойові дії. І у держави наразі серйозне завдання: створити цим людям умови для виживання і можливості для повноцінної адаптації та інтеграції в нові соціальні, економічні й культурні реалії.

Соціальний захист ВПО в Україні унормований Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 року. Цей закон визначає правовий статус ВПО, їхні права та обов'язки, а також заходи, які держава повинна вживати для їх підтримки. Відповідно до закону, ВПО мають право на отримання тимчасового житла, медичних послуг, соціальної допомоги, працевлаштування та освіти (ст. 9 Закону).

Крім цього, правове регулювання соціального захисту ВПО включає низку підзаконних актів та постанов Кабінету Міністрів України, які деталізують процедури надання допомоги та підтримки ВПО. Особливо значущою є Постанова Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 року № 505 «Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг», яка визначає порядок та розміри надання адресної допомоги. Разом з тим, науковці вказують на необхідність системного підходу до вирішення проблем ВПО, що включає реформування законодавчої бази, збільшення фінансових ресурсів, розвиток інноваційних підходів до управління соціальним захистом та активну інтеграцію ВПО у нові громади [1, с. 103].

З метою визначення правового статусу та забезпечення обліку осіб, які після введення воєнного стану перемістилися з регіонів, де проводяться

активні бойові дії, постановою Уряду від 13 березня 2022 року №269 внесені зміни до Порядку оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи (ВПО), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 01.10.2022 № 509 [2, с. 1]. Право на отримання довідки ВПО мали особи, які з 24 лютого 2022 року перемістилися із регіонів, які визначені в розпорядженні Уряду від 06.03.2022 №204-р, а саме: Волинської, Дніпропетровської, Донецької, Житомирської, Запорізької, Київської, Луганської, Миколаївської, Одеської, Сумської, Харківської, Херсонської, Чернігівської областей та м. Києва. [2, с. 1].

Наразі Мінреінтеграції наказом від 29 жовтня 2024 року №388 внесло зміни до Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих російською федерацією. Це Запорізька, Харківська та Сумська області. Наказ набрав чинності з дня його офіційного опублікування. До цього переліку постійно вносять зміни [3].

Важливу роль у забезпеченні прав ВПО також відіграють міжнародні стандарти. Україна дотримується принципів, викладених у Керівних принципах ООН щодо внутрішнього переміщення, а також зобов'язана виконувати положення Європейської конвенції з прав людини і основоположних свобод. Ці документи закріплюють принципи недискримінації, права на гідний рівень життя, а також доступ до справедливого суду у випадках порушення прав.

Проте система соціального захисту ВПО в Україні має багато недоліків. Часто люди стикаються з бюрократичними труднощами при оформленні статусу. Крім того, соціальні виплати, які держава надає ВПО, часто виявляються недостатніми для покриття основних потреб, особливо в умовах зростання цін. Також існує велика проблема, пов'язана із житлом. Хоча держава запровадила низку програм, таких як компенсація за оренду житла або будівництво соціального житла, їх масштаб не відповідає реальній кількості осіб, які потребують допомоги. Багато ВПО стикаються з дискримінацією на ринку оренди через свій статус або обмежені фінансові можливості.

Отже, я вважаю, що ВПО потрібно більше практичної підтримки з боку держави. Це не тільки забезпечення базових потреб, таких як житло чи соціальні виплати, але й створення можливостей для навчання, пошуку роботи та адаптації до нового середовища. Також важливо, щоб закони реально працювали, а переселенці знали свої права і могли легко отримати допомогу, коли це потрібно.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Селіхов Д. А. Правові основи соціального захисту внутрішньо переміщених осіб. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія право*. 2024. Вип. 84, ч. 1. С. 103–108. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/09/16.pdf> (дата звернення: 22.11.2024).

2. Роз'яснення щодо порядку взяття на облік ВПО. *Уповноважений Верховної Ради з прав людини*. 2022. С. 1–2. URL: <https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/%D0%92%D0%BE%D1%94%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD/%D0%A0%D1%96%D0%B2%D0%BD%D1%96%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B0%D0%9E%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BA%20%D0%92%D0%9F%D0%9E.pdf> (дата звернення: 22.11.2024).

3. Про затвердження Змін до Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією: наказ Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України № 338 від 29.10.2024. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/Re42985?an=2> (дата звернення: 22.11.2024).

Секція: Педагогічні науки

Колодій Ю. В.,
студентка магістратури,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника
(м. Івано-Франківськ)

РОЗВИТОК ОБРАЗНОГО МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

Розвиток образного мовлення молодших школярів на уроках «Я досліджую світ» є важливим аспектом загального мовного розвитку дітей. Уроки цього предмета створюють сприятливі умови для формування в учнів яскравих уявлень про навколишній світ, оскільки вони інтегрують знання з різних галузей (природа, суспільство, культура), що дозволяє дітям краще сприймати та розуміти різноманітні явища через образи. Образне мовлення допомагає дітям розширити свій словниковий запас, розвивати креативне мислення та емоційну чутливість, а також сприяє формуванню вміння виражати свої думки не лише через пряме, а й через образне, метафоричне мовлення [2, с. 65].

Для молодших школярів характерним є висока чутливість до образів та яскравих уявлень, тому образне мовлення у їхньому спілкуванні стає важливим засобом пізнання світу. Використання метафор, порівнянь, епітетів та символів сприяє розвитку уяви, поглибленому сприйняттю навколишніх явищ і дозволяє дітям створювати живі та емоційно насичені образи. Важливим є те, що на уроках «Я досліджую світ» учні вчать не лише описувати явища, а й осмислювати їх через призму власних відчуттів і переживань.

Уроки «Я досліджую світ» також дають можливість учителям застосовувати різноманітні методи та прийоми, що стимулюють розвиток образного мовлення. Завдання на порівняння, творчі вправи на складання казок, опис природи, рольові ігри допомагають дітям навчитися створювати образи через мовлення та дію. А також завдання на асоціації, які сприяють розвитку мовної уяви, допомагають формувати вміння переносити образи з одного

контексту в інший, що є важливим етапом розвитку творчого мислення [1, с. 129].

Розвиток образного мовлення на уроках «Я досліджую світ» має не лише освітнє, а й загальнотворчє значення, оскільки він сприяє розвитку особистості дитини, формує вміння бачити і виражати світ через багатство мовних засобів. Це важливий етап у формуванні не лише мовної компетенції, але й інтелектуальної та емоційної зрілості учнів, здатності сприймати світ з різних точок зору та передавати ці сприйняття через мовні образи [3, с. 137].

Образне мовлення є важливим інструментом розвитку уяви, креативності та емоційного сприйняття. Використання метафор, порівнянь, епітетів та інших образних засобів дозволяє молодшим школярам більш яскраво та наочно уявляти навколишній світ, що, в свою чергу, сприяє глибшому розумінню вивченого матеріалу. Наприклад, при вивченні природних явищ, таких як зміни пір року чи розвиток рослин, учні можуть застосовувати різноманітні образи, що допомагають не лише краще запам'ятовувати інформацію, а й роблять її більш значущою та емоційно забарвленою.

Інтеграція образного мовлення в процес дослідження світу дозволяє дітям уявляти і відчувати ті процеси, які вони вивчають. Коли, наприклад, учні описують весняний ліс, вони можуть використовувати метафори, порівнюючи зелені дерева з «зеленими велетнями», а квіти – з «різнокольоровими барвами на полотні». Це сприяє розвитку не лише мовних, а й творчих здібностей дітей. Крім того, такі заняття дозволяють дитині не тільки засвоїти інформацію, але й набути навичок самовираження, що є основою для розвитку критичного мислення та інтелектуальної незалежності [2, с. 66].

Для розвитку образного мовлення на уроках «Я досліджую світ» важливо використовувати різноманітні методи та прийоми. Одним із таких методів є навчання через гру, адже гра дозволяє дітям вільно використовувати свої мовні можливості, експериментувати з образами та створювати нові світи. Рольові ігри, де учні стають персонажами казок чи фольклорних сюжетів, дозволяють їм розвивати здатність до створення власних образів та втілювати їх у мові. Зокрема, учням можна запропонувати створити опис вигаданих рослин або тварин, що живуть у фантастичному світі, де вони будуть використовувати епітети, порівняння та метафори для того, щоб максимально точно передати особливості своїх героїв.

Ще одним важливим методом для розвитку образного мовлення є застосування інноваційних технологій. Використання мультимедійних засобів,

інтерактивних дошок і онлайн-завдань дозволяє створювати динамічні й цікаві уроки, які стимулюють дітей до активної участі. Зокрема, це може бути створення віртуальних екскурсій, де учні мають можливість досліджувати природні чи культурні пам'ятки через образи та метафори. Такий підхід допомагає дітям втілювати свої ідеї та бачення світу у творчих проєктах, де вони використовують різні засоби образного мовлення.

Додатково варто наголосити на важливості розвитку навичок усного мовлення, адже саме через мовлення діти можуть виразити свої уявлення, почуття та переживання. Робота над усними творами, де учні складають короткі розповіді, описують природу, людину або фантастичні світи, сприяє розвитку здатності до виразного, емоційного висловлювання своїх думок. Таким чином, не лише письмова, а й усна форма мовлення є важливим аспектом розвитку образного мислення дітей [3, с.133].

Ще одним важливим аспектом розвитку образного мовлення є робота з текстами. Залучення дітей до читання і аналізу літературних творів, які містять яскраві образи, допомагає їм зрозуміти, як можна використовувати різні мовні засоби для створення вражаючих картин і глибоких емоцій. Важливо проводити бесіди з учнями про те, які образи їм сподобались в тих чи інших творах, і як вони можуть застосувати їх у своїх власних описах. Це дозволяє дитині не тільки розвивати свою мовну компетенцію, а й загалом покращувати навички сприйняття та інтерпретації текстів [3, с. 142].

Вчитель, у свою чергу, має створити на уроці атмосферу, де діти відчують себе вільно, можуть експериментувати з мовними образами та відкривати нові горизонти для самовираження. Завдання педагога – не лише давати готові шаблони мовних форм, а й надихати учнів на творчий пошук, давати їм можливість висловлювати свої думки через образи та метафори. Важливо, щоб на уроках діти не просто запам'ятовували інформацію, а й активно створювали нові значення за допомогою мовних засобів, тим самим розвиваючи в собі здатність до абстрактного мислення і креативності.

Образне мовлення є не лише важливою частиною навчання, а й інструментом для розвитку особистості дитини, її здатності бачити світ не тільки через факти, але й через почуття, емоції і враження. Це створює підґрунтя для формування не тільки мовної компетентності, а й глибокого емоційного зв'язку з навколишнім світом. Таким чином, уроки «Я досліджую світ» є важливою складовою у розвитку образного мовлення молодших школярів, даючи їм змогу не лише пізнавати світ, а й виражати його в яскравих, емо-

ційно насичених образах, що допомагає глибше розуміти як саму реальність, так і свої внутрішні переживання [3, с. 152].

На закінчення можна підсумувати, що розвиток образного мовлення на уроках «Я досліджую світ» є важливим інструментом для формування не лише мовних, але й творчих, інтелектуальних та емоційних здібностей учнів. Завдяки використанню образних засобів, таких як метафори, порівняння та епітети, діти здобувають можливість глибше пізнавати навколишній світ, виражати свої почуття та думки, а також розвивати уяву та критичне мислення.

Педагоги, застосовуючи різноманітні методи й підходи – від рольових ігор до роботи з літературними текстами та мультимедійними ресурсами – створюють умови для творчого самовираження учнів. Такі уроки не лише сприяють засвоєнню нових знань, але й допомагають дітям бачити світ через призму емоцій та образів, що є основою для формування багатого мовної та культурної компетентності.

Уроки «Я досліджую світ», у свою чергу, стають важливим етапом на шляху до розвитку в учнів здатності осмислювати навколишню реальність, розуміти її глибші сенси та виражати власні враження й думки через багатство мовних образів. Вони сприяють розвитку не тільки мовної компетентності, а й загального творчого потенціалу, що дозволяє дітям стати більш гнучкими, відкритими і здатними до критичного осмислення світу навколо них [1, с. 128].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Тарасенко. Ю. К. Розвиток критичного мислення на уроках ЯДС в початковій школі. *Специфіка фахової підготовки майбутніх учителів на засадах компетентнісного підходу : досвід, реалії, перспективи* : збірник матеріалів Всеукраїнської з міжнародною участю науково-практичної конференції (29 листопада 2022 року) / за заг. ред. І. Голубовської. Житомир, 2023. С. 127–130.
2. Головка П., Сіранчук. Н. Формування географічної компетентності учнів 3–4 класів на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ». *Молодий вчений*. 2022. №9 (109). С. 64–66.
3. Гільберг.Т, Тарнавська.С, Хитра.З, Павич.Н. Навчально-методичний посібник. Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 3–4 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу. Київ: Генеза, 2022. 240 с.

Петльована Я. В.,
здобувачка другого (магістерського) рівня
вищої освіти спеціальності 073
Менеджмент,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

МАРКЕТИНГ В УПРАВЛІННІ ШКІЛЬНОЮ ОСВІТОЮ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ВНУТРІШНЬОГО МОНІТОРИНГУ

У сучасних умовах глобальної конкуренції та швидких змін у сфері освіти управління школою потребує інтеграції маркетингових підходів для підвищення конкурентоспроможності та ефективного реагування на потреби учнів, батьків і суспільства в цілому. Важливою складовою такої інтеграції стає внутрішній моніторинг, який дає змогу відстежувати показники якості освіти, рівень задоволеності послугами, успішність учнів, рівень професійної компетентності педагогічного складу та інші чинники, які впливають на репутацію школи. Тому важливо з'ясувати роль маркетингу та внутрішнього моніторингу в управлінні шкільною освітою, а також проаналізувати вплив маркетингових стратегій на навчальні результати, конкурентоспроможність закладу загальної середньої освіти та довіру до нього.

Маркетинг в управлінні шкільною освітою в умовах розвитку внутрішнього моніторингу є актуальною проблемою в контексті реформування освіти, підвищення її ефективності та конкурентоспроможності. Маркетинг у шкільному управлінні дає можливість залучити сучасні інструменти планування, моніторингу та оцінки, що сприятиме підвищенню якості освітніх послуг.

Маркетинг у сфері освіти має на меті не лише рекламування та популяризацію закладу освіти, а й вибудову такої освітньої стратегії, яка відповідає потребам учнів та батьків і сприяє розвитку закладу.

В умовах постійного оновлення освітніх стандартів маркетингова стратегія дає змогу: формувати позитивний імідж школи; пропонувати конкурентоспроможні освітні програми, що враховують зміни на ринку освітніх послуг; відповідати очікуванням сучасних сімей, які звертають увагу на рівень якості освіти, зручність доступу та різноманітність навчальних можли-

востей; залучати талановитих педагогів та кращих учнів, оскільки репутація закладу часто є визначальним чинником.

Внутрішній моніторинг у школі – це постійний збір, аналіз і оцінка даних, що дає можливість відстежувати успішність навчального процесу, рівень досягнень учнів, ефективність викладання та рівень задоволеності послугами. У науковій літературі представлено такі аспекти внутрішнього моніторингу: моніторинг навчальних досягнень учнів: це дає змогу виявляти слабкі місця, розуміти, які навчальні підходи є ефективними, і своєчасно реагувати на труднощі у засвоєнні матеріалу; моніторинг професійного рівня вчителів: виявлення потреб у додатковому навчанні, підвищенні кваліфікації та професійних навичок педагогів; оцінка задоволеності учасників освітнього процесу: опитування учнів та батьків дають змогу керівництву отримувати зворотний зв'язок і вносити корективи для підвищення якості освітніх послуг.

Моніторинг також сприяє прийняттю обґрунтованих управлінських рішень, завдяки яким школа може ефективніше впроваджувати інновації, дотримуватися високих стандартів якості та адаптуватися до змінних умов.

Ефективне управління вимагає синергії між маркетингом та внутрішнім моніторингом, що дає можливість використовувати інформацію для прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Поєднання маркетингових підходів із моніторингом сприяє: орієнтації на потреби аудиторії: внутрішній моніторинг дозволяє вивчати та аналізувати потреби та очікування учнів та батьків, що забезпечує основи для адаптивного управління; побудові позитивного іміджу школи: маркетингові кампанії можуть базуватися на результатах моніторингових досліджень, що підвищує рівень довіри до інформації про якість освіти у закладі; реалізації стратегій підвищення конкурентоспроможності: використання моніторингових даних для вдосконалення освітніх програм детермінує унікальні конкурентні переваги.

Конкурентоспроможність школи на ринку освітніх послуг залежить від її здатності запропонувати якісні та унікальні послуги, що відповідають очікуванням споживачів. Маркетинг допомагає в цьому завдяки: формуванню унікальної пропозиції: школи, які використовують маркетингові стратегії, можуть розробляти та пропонувати інноваційні програми, що приваблюють учнів та їхніх батьків; аналізу ринку та конкурентів: моніторинг дозволяє вивчати діяльність інших шкіл, виявляти їх сильні та слабкі сторони

та визначати напрямки для власного розвитку; підтримці лояльності клієнтів: регулярне збирання зворотного зв'язку від учнів та батьків допомагає підвищити рівень задоволеності та розвивати довіру до школи.

Внутрішній моніторинг є ключовим інструментом для оцінки ефективності маркетингових кампаній та стратегій. До основних переваг його використання належать: підвищення якості навчання: моніторинг дає змогу оперативно вносити зміни в освітні програми, тим самим покращуючи академічні результати учнів; адаптивність до потреб ринку: постійне спостереження за запитами споживачів освіти дає змогу швидко адаптувати програми під нові вимоги, підвищуючи актуальність освітніх послуг; розширення зв'язків із громадськістю: на основі моніторингових даних створюються інформаційні кампанії, спрямовані на покращення комунікації між школою та місцевою громадою.

Маркетингові стратегії можуть стати основою для розробки довгострокових планів розвитку школи, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності освітньої установи, поліпшення матеріально-технічної бази та розвиток людських ресурсів. Успішне планування охоплює врахування тенденцій розвитку освітнього ринку та інноваційних підходів до навчання.

Варто зазначити, що упровадження маркетингових підходів у систему управління шкільною освітою стикається з проблемами підготовки висококваліфікованих кадрів та недостатнього фінансування, але має значний потенціал для покращення результатів навчального процесу та підвищення задоволеності учасників освітнього процесу.

Маркетинг у сфері шкільної освіти в умовах розвитку внутрішнього моніторингу є дієвим підходом, що дає можливість забезпечити відповідність освітніх послуг сучасним вимогам та підвищити задоволеність учнів, батьків і громадськості. Систематичний моніторинг якості освітнього процесу у поєднанні з маркетинговими стратегіями сприяє зростанню репутації закладу, поліпшенню якості навчання та формуванню позитивного іміджу школи. Інтегративний підхід на основі даних моніторингу дає змогу оперативно реагувати на зміни, задовольняти потреби та очікування сучасного суспільства, формуючи конкурентоспроможний освітній заклад.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор *Мешко Г. М.*

Шабиш Н. С.,
магістр 1 курсу спеціальності 014 «Середня
освіта»,
Черкаський національний університет
імені Б. Хмельницького

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН

Цифровізація соціального захисту в Україні бере свій початок з оцифрування державних реєстрів у 2000-х роках, але помітні результати були досягнуті після впровадження системи E-SOCIAL у 2018 році. Ця система автоматизувала управління соціальною підтримкою, зменшивши час обробки заявок і підвищивши прозорість процесів. Наступним важливим етапом став запуск у 2020 році порталу «Дія», що об'єднав ключові соціальні послуги, такі як виплати, пенсії, субсидії та допомоги, на одній онлайн-платформі. Це значно спростило процес отримання послуг, мінімізувало бюрократичні процедури та знизило рівень корупції, яка раніше досягала 10–12% від загальних виплат [4, с. 8].

До впровадження цифрових платформ система соціального захисту стикалася з багатьма труднощами: паперові документи викликали затримки, створювали черги та підвищували ризик корупційних дій. З появою онлайн-сервісів, таких як «Дія» та «Є-Допомога», громадяни отримали можливість швидко і зручно оформлювати заявки, що є особливо важливим для постраждалих від війни або тих, хто має обмежений доступ до традиційних адміністративних послуг. Важливим кроком стала розробка Єдиної інформаційної системи соціальної сфери, яка мала інтегрувати всі послуги до 2023 року [3, с. 144–145].

Сучасні технології, такі як штучний інтелект, блокчейн, аналіз великих даних і роботизована автоматизація, роблять процес надання соціальної допомоги ефективнішим. Вони знижують ризики шахрайства, підвищують точність аналізу даних і забезпечують швидке надання послуг [2, с. 92]. Прийнята в 2020 році стратегія цифрової трансформації передбачає повну автоматизацію соціальної сфери, що в перспективі значно покращить якість наданих послуг і оптимізує бюджетні витрати.

Однак, незважаючи на досягнення, залишаються певні виклики. Однією з головних проблем є необхідність інтеграції різних платформ для забезпе-

чення єдиного доступу до послуг. Це вимагає ефективного об'єднання вже існуючих систем, таких як «Дія» і «Є-Допомога» [5, с. 82]. Також існує завдання забезпечити цифрову інклюзію, зокрема для малозабезпечених людей і тих, хто не має доступу до Інтернету. Захист персональних даних стає ще одним важливим аспектом, оскільки цифрові системи зберігають багато чутливої інформації, яку потрібно надійно захищати.

Цифровізація також торкнулася сфери освіти. Вона відкрила нові можливості для студентів, надаючи доступ до інтерактивних і персоналізованих методів навчання. Цифрові платформи дозволяють адаптувати навчальні програми до потреб і здібностей кожного студента, сприяючи розвитку навичок самостійного навчання. Це особливо важливо у сучасному світі, який швидко змінюється. Використання онлайн-платформ дозволяє студентам навчатися у зручний час та місце, що робить процес більш гнучким і ефективним [1, с. 178].

Індивідуалізація навчання є ще однією ключовою перевагою цифрових технологій. Вона забезпечує адаптацію освітнього процесу до інтересів кожного студента, даючи можливість розвивати не лише професійні, але й міждисциплінарні компетенції [3, с. 146–147]. Це відкриває нові горизонти для навчання, дозволяючи формувати інноваційне освітнє середовище, яке відповідає викликам сучасного суспільства.

Таким чином, цифровізація соціального захисту та освіти є важливим кроком до створення сучасних, прозорих і ефективних систем, які відповідають потребам громадян і забезпечують соціальну безпеку. Вона дозволяє зменшити бюрократичні бар'єри, боротися з корупцією та знижувати витрати бюджету, а також створює нові можливості для освітнього та професійного розвитку громадян. Однак, щоб повністю реалізувати потенціал цифровізації, потрібно продовжувати інтеграцію різних платформ, забезпечувати доступність цифрових послуг для всіх верств населення та захищати персональні дані. Цифрові рішення можуть стати інструментом не тільки для полегшення доступу до соціальних послуг, але й для створення нових можливостей для самореалізації і професійного зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Городецький Ю. Цифрові комунікації та соціальні медіа як інструмент сучасного нейромаркетолога. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/25924/1/PIONBUG_2023_P177-179.pdf (дата звернення: 20.11.2024).

2. Кучерак І. В. Цифровізація та її вплив на освітній простір у контексті формування ключових компетентностей. *Теорія і методика професійної освіти*. 2020. Вип. 22. Т. 2. С. 91–94.
3. Нікітенко В., Метеленко Н., Шапуров О. Концепція цифрової трансформації як чинник підтримки сталого екологічного, соціального та економічного розвитку. *Humanities studies*. 2022. Вип. 12. С. 142–152.
4. Федірко Н. В. Цифровий соціальний захист в Україні: передумови та стратегічні виклики. *Social and Labour Relations: Theory and Practice*. 2022. Vol. 12, Issue 1. С. 1–13. DOI: 10.21511/slntp.12(1).2022.01
5. Хлівнюк Т. П. Модернізація соціальної держави шляхом цифровізації в умовах старіння населення. *Політичне життя*. 2022. № 2. С. 78–85. DOI: 10.31558/2519–2949.2022.2.12

Секція: Мистецтвознавство

Курбанов Г. О.,

доктор мистецтв, викладач кафедри

звукорежисури,

Київський національний університет театру

кіно і телебачення

імені Івана Карпенко-Карого

ОБРАЗ ЖІНКИ-ВОЇНА В АЗІЇ ТА ЄВРОПІ В МИНУЛОМУ ТА МАЙБУТНЬОМУ

Аналіз літературних джерел показав, що наразі у вітчизняному науковому дискурсі існує дефіцит досліджень образу жінки-воїна, зокрема його розвитку і в аудіовізуальному мистецтві, чим і обумовлена актуальність даної статті. Видається конче важливим і актуальним виявити та узагальнити проблеми морфогенезу ролі жінок-воїнів в сучасній культурі, а також дослідження феномену героїчного образу жінок, які з розвитком часу все більше використовуються вже не тільки в літературі, й в кінематографі та навіть в мультиплікації, а також роль міфів й легенд в розвитку цього образу.

Метою тез є спроба дослідити роль жінки-воїна в культурі та мистецтві та описати соціальне значення образу жінки-героїні в кінематографі та літературі таких авторів, як Пол Френсіс та Хаяо Міядзакі, а також Крістіана Андерсона та Аделя Вестбука.

Теоретичне узагальнення в даному питанні надали такі науковці, як Татсумі Тайко та Оделл Колін, режисери анімаційних фільмів Хаяо Міядзакі та Пол Френсіс, а також наукові записки та бібліографічні доробки таких авторів, як: К. Андерсон, В. Ратті, К. Хорні та ін. Їхні праці становлять наукове підґрунтя дослідження. Зображальна специфіка діви воїтельниці також привернула увагу вітчизняних дослідників, серед таких: українська кінознавиця, доктор мистецтвознавства, професор І. Б. Зубавіна у своїх працях про образ діви-воїтельниці писала, що естетика жінки-самурая багатогранна і включає в себе не тільки матеріальну сторону (форму вираження тобто аніме-серіал або фільм), а так само і алегоричну сторону, яка і наповнює всі анімаційні та художні фільми змістом, символічністю і багатогранністю, а Пол Френсіс, користуючись розвідками від Хаяо Міядзакі, робить основний

упор на музикальний супровід та звукове оформлення, так як через музикальний супровід та своєрідне оформлення, в багатому оформлене через струнні інструменти, створюється об'ємність та заглиблення у фабулу та сюжетну перспективу [1, с. 21].

Нестандартні, що виходять за рамки норми та традиції, моделі поведінки та ролі жінок завжди викликали в людях інтерес. Особливу цікавість незмінно викликали розповіді про жінок-воїнів: сильних і незалежних, які в глибокій давнину могли вважатися рівними чоловікам. Подібні сюжети, що хвилюють фантазію, зустрічалися в міфах і легендах, епосі та художній літературі, образотворчому мистецтві і тепер у кіно. Такі сюжети дослідники знаходять практично повсюдно протягом історії людства від давнини до сьогодення. Поширеність оповідань про жінок-воїнів у світовій літературі зумовила велику увагу дослідників, особливо фольклористів та істориків, до цієї теми. Однак деякі важливі питання в історіографії залишаються відкритими, а також існує ціла низка невивчених окремих проблем.

Так, відкритим залишається питання про походження даного жіночого образу та його трансформації: на даний момент немає якоїсь загальноприйнятої версії виникнення образу жінки-воїна. У цій праці будуть розглянуті та зіставлені деякі з них. Також в історіографії цієї теми практично відсутнє вивчення образу жінки-воїна як частина комплексного історичного аналізу суспільства: образ жінки-воїна в міфах, аудіовізуальних мистецтвах і світовій літературі відрізняється деталями і трансформується, відображаючи цивілізаційну специфіку суспільств, їх структуру та ментальність, а отже, можна вивчати даний образ як елемент при створенні об'ємної історико-культурної реконструкції суспільства [2, с. 400]. Особливості образу жінки-воїна можна розглядати з культурно-історичної, психологічної, гендерної та соціальної сторони, що дає цілий комплекс інформації. З іншого боку, загальні риси в міфологічному, аудіовізуальному та літературному образі жінки-воїна можуть бути корисними у вивченні історії виникнення даного образу.

Після проведеного аналізу образів жінок-войовниць, середньовічних героїчних билин, таких як: «Повість про дім Тайра», «Пісня про Нібелунгів», а також серіалу «Парія нексус» з всесвіту «Warhammer 40000», можна виділити основні відмінності між цими образами, які, у свою чергу, свідчать про гендерні норми, ментальні установки і рамки поведінки жінок в досліджуваних суспільствах. Виявлені відмінності в ступені підпорядкування норми статевої поведінки свідчать про фактичні відмінності в ступені підпорядку-

вання індивіда соціальним нормам і авторитету. Порівняння виявляє відносну свободу жінок в європейському середньовіччі, в порівнянні з японськими жінками. У зв'язку з цим було висловлено припущення про наявність в японському середньовічному суспільстві більш жорсткого авторитарного менталітету. У рамках всебічного порівняльно-історичного аналізу культур войовничих класів Японії і Німеччини порівняння образів жінок-войовниць підкріплює припущення, що в середньовічній Японії індивід був невід'ємною частиною суспільства і був дуже тісно внутрішній, психічно прив'язаний до установок своєї соціальної групи, класу і держави. Джерельний матеріал демонструє, що навіть жінка-воїн в японській літературі, при всій нетиповій природі свого заняття, все ж дотримується загальних норм жіночої поведінки по відношенню до свого чоловіка. З іншого боку, європейське суспільство легше переносило відхилення від традиційної норми і з більшою повагою ставилося до особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зубавіна І. Актуалізація архетипу діви-воїтельки в кінематографі України початку ХХІ століття. *Збірник наукових праць «Сучасне мистецтво»*. 2022. № 18. С. 19–26. DOI: <https://doi.org/10.31500/2309-8813.18.2022.269658>
2. Chadwick N. K. *Porgerðr Hölgabrúdr and the trolla ping: a note on sources. The Early Cultures of North-West Europe: (H. M. Chadwick Memorial Studies)* / Edited by Sir Cyril Fox and Bruce Dickins. Cambridge : Cambridge University Press, 1950. P. 395–418.

Секція: Психологічні науки

Заміщак М. І.,

кандидатка психологічних наук, доцентка;

Охріменко Т. І.

магістр практичної психології,

Дрогобицький державний педагогічний

університет імені Івана Франка

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Необхідність модернізації сучасної освіти спонукає вчених до обґрунтування та пошуку способів реалізації компетентнісного підходу в освіті. І змістовна, і процесуальна складові компетентнісного підходу спрямовані на досягнення нового цілісного освітнього результату, який віддзеркалює підсумок одночасного засвоєння змісту освіти й розвитку особистості, що опанувала значущий для неї зміст. В умовах компетентнісного підходу здебільшого акцентують увагу на результаті навчання; при цьому як результат розглядається не сума засвоєної інформації, а здатність людини діяти в різних проблемних ситуаціях, застосовувати досвід успішної діяльності в певній сфері.

Застосування компетентнісного підходу не замінює традиційну для вітчизняної освіти систему «знання, уміння, навички», а створює передумови для більшого та гнучкішого наближення результатів освіти до потреб і вимог ринку праці, подальшого розвитку освітніх технологій та системи освіти в цілому. За своєю природою компетентнісний підхід у навчанні й освіті є цільовим. Навчається не просто спеціаліст широкого профілю, а людина, яка буде добре вміти виконувати абсолютно конкретне коло робіт.

Компетенція проявляється в умінні здійснювати вибір, виходячи з адекватної оцінки своїх можливостей в конкретній ситуації, і пов'язана з мотивацією на неперервну освіту. У формуванні компетенції вирішальну роль відіграє не лише зміст освіти, але також і освітнє середовище закладів вищої освіти, організація освітнього процесу, освітні технології, включаючи самостійну роботу студентів тощо. Компетентність – інтегрована здатність особистості, яка набута у процесі навчання. Вона охоплює: знання, уміння,

навички, досвід, цінності та ставлення, які можуть цілісно реалізуватися на практиці, тому компетентність не може бути зведена лише до фактичних знань. Коли йдеться про компетентність як наслідок оволодіння знаннями, навичками, досвідом, акцент робиться на тому, якими повинні бути ці знання, навички і досвід.

Науковець [3] стверджує, наступна складова метапредметного змісту підготовки психологів – виділення метапредметних компетенцій через ототожнення їх з іншими видами. Найбільш часто можна натрапити на синонімічне вживання, поряд з метапредметними компетенціями, надпредметні, ключові, універсальні, загальні, базові компетенції. Підхід до визначення метапредметних компетенцій заснований на встановленні не стільки відмінностей між поняттями, скільки на пошуку залежностей і взаємозв'язків метапредметних компетенцій. Залежність ключових, універсальних, загальних, метапредметних компетенцій між собою можна побачити, вибудувавши їх ієрархію.

Аналіз дає підставу виділити такі групи метапредметних компетенцій майбутнього психолога: 1) інформаційно-аналітичних компетенцій (знання про сутність і структуру психологічної та предметної, види інформаційних джерел, способи аналізу й узагальнення психологічної інформації; вміння використовувати інформацію у різних видах діяльності, аналізувати і оцінювати результати професійної діяльності, аналізувати різні інформаційні джерела; навички володіння методами, технологіями аналітичної роботи з інформацією, способами проектування і прогнозування власної діяльності); 2) соціальних компетенцій (знання про особливості професійної взаємодії з іншими фахівцями, зокрема, вміння вибудовувати взаємодію з громадськими та освітніми організаціями, дитячими колективами і батьками для реалізації завдань у професійній діяльності, організувати цю взаємодію на основі співробітництва, навички виявлення потреб соціальних замовників тощо.); 3) комунікативних компетенцій (вміння логічно точно, аргументовано і ясно будувати усне та письмове мовлення, використовувати навички публічної промови, вести дискусії і полеміки, володіти основами мовної професійної культури тощо); 4) професійно-психологічних компетенцій (усвідомлювати соціальну значущість своєї майбутньої професії, мати мотивацію до здійснення професійної діяльності, використовувати систематизовані теоретичні та практичні знання гуманітарних, соціальних та економічних наук при розв'язанні соціальних і професійних завдань тощо); 5) методичних компетенцій (володіти методами, технологіями про-

ектування, конструювання професійної діяльності, дидактичними прийомами роботи).

Отже, компетентнісний підхід у підготовці майбутніх психологів сприятиме оволодінню ними повноцінною професійною діяльністю. Компетентнісний підхід у закладі вищої освіти включає такі основні складові: а) освітню, яка ґрунтується на моделі становлення майбутнього психолога в процесі професійної підготовки; б) особистісну, яка базується на характеристиці здорової цілісної особистості, моделі внутрішніх і зовнішніх умов ефективної професійної адаптації психолога; в) інструментальну, яка будується на моделі формування індивідуального стилю професійного мислення та діяльності і вміння розв'язувати конкретні професійні завдання у конкретних умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вірна Ж. П. Мотиваційно-сміслова регуляція у професіоналізації психолога: монографія. – Луцьк: РВВ «Вежа», 2003. 320 с.
2. Заміщак М. І. Модель та програма психологічного супроводу особистісного розвитку майбутніх педагогів. *Теорія і практика психологічного супроводу особистісно-професійного зростання майбутніх педагогів при викладанні психологічних дисциплін*: монографія / За ред. проф. М. В. Савчина. Дрогобич: «Швидкодрук», 2020. С. 240–252.
3. Савчин М. В. Теоретико-методологічні засади створення та реалізації програми особистісно-професійного розвитку майбутнього педагога. *Особистісно-професійний розвиток майбутнього педагога*: монографія / За ред. проф. М. В. Савчина. Дрогобич: ВВДДПУ ім. І. Франка, 2014. С. 9–18.

Чубенко Л. А.,

студентка,

Університет митної справи та фінансів

(м. Дніпро)

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ЗА ДОПОМОГОЮ КАЗКОТЕРАПІЇ

Важливим напрямом гуманізації системи освіти України є включення дітей з особливими освітніми потребами в освітній простір. На етапі сучасного розвитку нашої країни все більшої актуальності набуває проблема за-

провадження інклюзивного навчання та супроводження дітей з особливими освітніми потребами, їх подальшу соціалізацію.

Психологічний супровід дітей з особливими освітніми потребами є комплексом заходів, призначених сприяти в першу чергу їх інтеграції в спільноту ровесників. Казкотерапія – це метод психологічної допомоги, заснований на використанні казок та інших художніх форм. Цей підхід широко застосовується в роботі з дітьми, які мають особливі освітні потреби, зокрема порушення соціально-емоційної сфери. Казкотерапія не лише заспокоює та розважає дітей, але й сприяє їх соціально-емоційному розвитку. Особливо актуальними ці можливості є для психологічного супроводу дітей, в період зміни звичного оточення і ритму життя у зв'язку із воєнним станом в країні.

Використовуючи казкову форму для корекції емоційних порушень, фахівці допомагають дітям долати почуття тривожності та адаптуватися до різних життєвих ситуацій. Через читання та прослуховування спеціально обраних казок, діти можуть знайти підтримку та розуміння своїх переживань.

Т. Зінкевич-Євстигнєєва відзначає у своїх роботах, що казкотерапія – це процес пошуку сенсу, розшифровка знань про світ і систему взаємовідносин в ньому [1]. Казкотерапія – це не просто напрямок психотерапії, а синтез багатьох досягнень психології, педагогіки, психотерапії і філософії різних культур.

Казкотерапія є одним з ефективних методів роботи з дітьми з особливими потребами. Вона використовує казкову форму для корекції емоційних порушень, допомагаючи дітям долати почуття тривожності та адаптуватися до різних життєвих ситуацій. Через читання та прослуховування спеціально обраних казок діти можуть знайти підтримку та розуміння своїх переживань.

У казкотерапії можуть виявитися потенційні риси особистості, дещо нереалізоване; може матеріалізуватися мрія; а найважливіше – виникає відчуття захищеності. Казки є важливим психотерапевтичним засобом, який допомагає впорядкувати внутрішній світ дітей з особливими потребами. Дітям з особливими потребами казка допомагає також повноцінно інтегруватися в суспільство.

Процес пізнання світу і власних можливостей дітей схожий на казкові пригоди. Допомогти дитині зрозуміти світ дорослих, наблизитися до внутрішнього світу дитини найпростіше за допомогою казкової історії, наповненої таємництвом і чарами, яка передає досвід багатьох поколінь. «Казка близька дитині за світовідчуттям, адже у неї емоційно-чуттєве сприйняття світу» [2, с. 100].

Вплив казкотерапії на соціально-емоційний розвиток:

1. Емоційна обізнаність. Казкотерапія сприяє підвищенню емоційної обізнаності дітей, адже вони вчаться розпізнавати свої емоції та емоції інших. Це особливо корисно для дітей з особливими потребами, які можуть мати труднощі в усвідомленні соціальних сигналів.

2. Соціальні навички. Під час обговорення казок діти вчаться взаємодіяти з однолітками, обмінюючись думками та почуттями. Це сприяє розвитку навичок співпраці, використання мови та комунікації.

3. Проблемно-ситуаційне мислення. Вивчаючи конфлікти та рішення, представлені в казках, діти вчаться шукати способи подолання складних ситуацій у реальному житті. Це розвиває їх критичне мислення та здатність до прийняття рішень.

4. Зниження тривожності та стресу. Казки можуть забезпечити емоційний комфорт, зменшуючи рівень тривожності у дітей. Вони можуть знайти в казках відповіді на свої страхи й тривоги, зокрема ті, які стосуються зміни у житті або взаємодії з іншими.

Казкотерапія може реалізовуватися в різних форматах: індивідуальні заняття, групові сесії, творчі майстер-класи. Це дає можливість адаптувати методику до потреб конкретної групи дітей. Важливо залучати дітей у процес створення казок, що дозволяє їм стати активними учасниками, а не лише спостерігачами.

1. Створення персоналізованих казок. Використовуючи життєві ситуації дитини, спеціалісти можуть створити унікальні казки, що допоможуть дитині впоратися з її переживаннями.

2. Обговорення казок. Після читання казки можна обговорити її зміст, ставлячи запитання, які стимулюватимуть дітей до роздумів над власними почуттями та переживаннями.

3. Інтерактивні ігри. Адаптація казок в ігровий формат, де діти можуть грати ролі з казки, дозволяє їм практично відтворити соціальні ситуації і відпрацювати навички спілкування.

Доведено, що казкотерапія допомагає досягти позитивних змін у розвитку соціально-емоційної сфери дітей з особливими освітніми потребами, підвищує рівень емпатії, практичних умінь спілкування, уміння працювати у групі, дотримуватись правил та норм групи, сприяє дисциплінованості, організованості, вольовій регуляції, умінню діяти креативно та згуртовано, корегувати взаємовідносини між дітьми та їх батьками, оточуючими, виявляє приховані та не розкриті здібності дітей та психічні проблеми у всебічному розвитку особисті [3].

Отже, казкотерапія є ефективним інструментом для соціально-емоційного розвитку дітей з особливими освітніми потребами. Вона дозволяє дітям краще розуміти свої емоції, розвивати соціальні навички та впевненість у собі. В умовах інтеграції дітей з особливими потребами у загальноосвітні заклади, казкотерапія може стати цінним доповненням до арсеналу практичного психолога.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Методи вивчення психічного розвитку дитини-дошкільника: Метод. посіб. для педагогів, практ. психологів, студ. серед. і вищ. пед. закл. / С. Є. Кулчаківська (наук. ред.); Т. О. Піроженко, Л. Г. Подоляк та ін. Київ: Світич, 2003. 40 с.
2. Заліток Л. М. Казкотерапія за Василем Сухомлинським. *Інноватика у вихованні*. 2017. Вип. 6. С. 99–106.
3. Садова І. Казкотерапія – сучасний метод роботи з дітьми, які мають особливі потреби. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2015. Вип. 11. С. 293–298.

Секція: Соціологічні науки

Вишневецький Т. Ю.,

магістрант

спеціальності цифрові медіакомунікації,

Київський столичний університет

імені Бориса Грінченка

РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ У ЦИФРОВУ ЕПОХУ: ОСОБЛИВОСТІ ПРОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО КОНТЕНТУ ЧЕРЕЗ TELEGRAM

Соціальні мережі та месенджери стали ключовими каналами соціальних комунікацій, що визначають інформаційні процеси у цифрову епоху. Telegram, зокрема, забезпечує широкі можливості для оперативного обміну інформацією, формування громадської думки та протидії дезінформації. «Протягом останніх десятиріч ми маємо можливість спостерігати справжню інформаційну революцію, докорінну трансформацію суспільства, коли змінюються не лише технічні характеристики товарів та послуг, а також моделі взаємодії та відносин між людьми, а також формуються нові цінності та патерни їх поведінки» [1, с. 5].

Ринок англomовних Telegram-каналів, які б позиціонували себе як амбасадори новин України, не можна назвати широким, тож їх роль у формування громадської думки відповідно невелика. Проте необхідність розширення впливу на міжнародну спільноту є пріоритетним завданням сучасної комунікативної політики. «Розвиток соціальних мереж відображає трансформацію інформаційної поведінки користувачів і зумовлює появу нових комунікаційних моделей, які базуються на інтерактивності, багатоканальності, відкритості» [2].

Створення англomовного Telegram-каналу на міжнародну тематику є важливим сегментом інформаційного впливу в умовах війни: «З початком повномасштабної війни контакти в нашому смартфоні активно стали встановлювати Telegram» [3] – це надає можливість доносити правдиву інформацію щодо подій в Україні до англomовних користувачів Telegram, що є безперечним внеском у боротьбу з російською пропагандою та запобіганню імперських наративів у багатьох країнах світу, а саме серед іноземців, що володіють англійською.

Водночас рандомно проведене опитування наших співвітчизників, що від початку масштабного вторгнення РФ мешкають за межами країни, показало, що зацікавленість іноземців подіями в Україні (а відтак і згадування про неї у місцевих ЗМІ) порівняно з 2022 роком знижується. Тим часом, у приватних розмовах місцеві мешканці цікавляться інформацією «з перших вуст» і охоче коментують новини, якими діляться наші біженці.

Це дозволяє зробити припущення, що контент зрозумілою мовою буде популярний серед іноземної аудиторії, а отже – завадить згасанню цікавості до воєнних злочинів РФ і сприятиме більш активним діям з боку іноземних громад, направленим на підтримку та допомогу Україні.

Таким чином, Telegram-канали є важливим інструментом соціальних комунікацій, що дозволяє не лише поширювати інформацію, а й формувати активну аудиторію. Це відкриває перспективи для впливу на міжнародну спільноту, сприяючи підтримці України у боротьбі за інформаційну незалежність. У висновку додамо, що погоджуємося з думкою, що «Telegram все ще недостатньо вивчений і є золотою жилою для дослідників та соціологів, які вивчають та вивчають поведінку користувачів» [4]. Навіть без глибинного аналізу ми спостерігаємо картину періодичної зміни фаворитів серед соціальних мереж. Здебільшого це викликане вдалими рішеннями розробників, щодо вдосконалення функцій. Проте, як свідчать останні події з месенджером Telegram, на цей ринок можуть значно впливати і соціально-політичні процеси. Це лише вчергове доводить, як глибоко увійшли в наше життя соціальні мережі та все, що з ними пов'язане.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ляшенко В. І., Вишневський О. С. Цифрова модернізація економіки України як можливість проривного розвитку: монографія / НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2018. 252 с.

2. Долженкова К. С. Особливості ефективної взаємодії соціальних мереж та українських інтернет-ЗМІ. URL: https://kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/nmc.nd/student_nauka/2017–2018/roboty_peremozhciv/suchasn-zhurn.pdf (дата звернення: 25.11.2024).

3. Заяць Н. Війна та український Telegram на прикладі «Діджитальні» або Чому вам треба створити свій канал вже зараз. URL: <https://inweb.ua/blog/ua/voyna-i-ukrainskiy-telegram-na-primere-didzitalni-ili-pochemu-vam-nuzhno-sozdat-svoy-kanal-uzhe-seychas/> (дата звернення: 25.11.2024).

4. Khaund T., Hussain M. N., Shaik M., Agarwal N. Telegram: Data Collection, Opportunities and Challenges. *Information Management and Big Data*. 2021. URL: <https://www.springerprofessional.de/en/telegram-data-collection-opportunities-and-challenges/19155442> (accessed date: 25.11.2024).

Науковий керівник: доктор наук із соц. комунікацій, професор *Зражевська Н. І.*

Секція. Політичні науки

Малиновський В. Я.,
доктор політичних наук, професор,
Луцький національний технічний
університет

ОСОБЛИВОСТІ УТВЕРДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Протилежні за своїм характером процеси формування національних держав, що супроводжуються складними процесами націєтворення і державотворення, ставлять на порядок денний питання подальшої еволюції держави як форми розвитку національних спільнот, переосмислення принципів існування націй. Зазначена проблема для України була і залишається актуальною, особливо в контексті повномасштабної збройної агресії РФ проти України. Власне, роз'єднаність української нації стала однією з причин військово-політичної та економічної слабкості, породженої віковою бездержавністю, вразливістю генетичної спадщини, структурною незавершеністю процесу утвердження української політичної нації, її духовної консолідації.

Британський професор Ентоні Д. Сміт зазначив, що на формування націй найбільший вплив мають державотворча сила, військова мобілізація, релігія, а також війна. Остання, на його думку, мобілізує етнічні почуття й національну свідомість, стає об'єднавчою силою в житті спільноти і забезпечує міфами та спогадами наступні покоління [1, с. 35–36]. Достовірність цього твердження повною мірою підтвердилася у ході російсько-української війни. Такої консолідації українського народу раніше ніколи не спостерігалось, адже загроза знищення України як суверенної держави та геноцид нації набули цілком реальних перспектив. Напередодні повномасштабного вторгнення путін публічно заявив про унікальність (месіанство) російського етносу та штучність і неприродність української державності, яка «отримала величезні території на сході і півдні від росії» [2, с. 106]. Згодом він заперечив існування України як окремої держави і заявив, що Україна є «невід'ємною частиною» росії та російського «історичного,

культурного та духовного простору». У спеціальній статті (12 липня 2021 р.) «Про історичну єдність росіян і українців» президент рф стверджував, що українці – не окремий народ, а частина російського народу [3]. Не випадково однією з головних цілей військового вторгнення рашистів була так звана «денацифікація», а фактично деукраїнізація – фізичне знищення політичної та культурної еліти, заборона української мови, культури, історії, асиміляція населення, знищення генофонду українського народу, національної самобутності і пам'яті, натомість, нав'язування своєї ідентичності. Такі дії держави-терориста отримали кваліфікацію як геноцид Українського народу [4].

Екзистенційна загроза призвела до тектонічних зрушень у свідомості багатьох громадян України, які раніше не усвідомлювали свою належність до українства, зокрема ігноруючи українську мову, традиції, історію, релігію, значною мірою орієнтувалися на культури сусідніх держав. Однак, усе це зникло з першими ракетними ударами рашистів по їхніх містах і домівках. Ця війна з особливою гостротою активізувала проблему забезпечення національної стійкості, згуртованості українців та соборності Української держави – без якої неможлива консолідація нації. У цих екстремальних умовах на другий план відійшов політичний дискурс щодо того, який концепт у формуванні сучасної української нації має переважати: національний чи політичний. Хоча у прийнятому в грудні 2022 р. Законі України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» дається визначення як національної, так і громадянської ідентичності [5]. Зважаючи на обсяг цієї статті, не маємо змоги вдаватися до детального аналізу цих термінів, лише зауважимо як позитив прийняття Верховною Радою України зазначеного закону, що, нарешті, вивів тематику національної ідентичності на законодавчий рівень. Натомість зупинимось на позитивних процесах самовизначення за національною приналежністю, що відбуваються в умовах російсько-української війни.

Якщо у 1992 р. лише 69% громадян України вважали себе за національністю українцями, у 2018 р. їх було 84%, то у 2020 р. їх стало 92%. Якщо у 1992 р. вважали себе росіянами 24%, у 2012 р. – 14%, у 2020 р. – 6% [6], то в 2022 р. – лише 5%. За даними 1996 р. громадянством України пишалися 61% , у 2020 р. – 82,2% [7, с. 31], а у 2022 р. – уже більше 90% [8]. Високі показники зафіксовані й щодо основної ідентифікації людей саме як громадян України. За результатами соціологічного дослідження громадянської ідентичності українців у 2022 р. 94% опитаних ідентифікували себе грома-

дянами України, половина ідентифікувала себе європейцями, «радянською людиною» вважали себе майже 10% [9].

Схожі тренди спостерігаються і в мовній сфері. У 1992 р. українську мову вважали рідною 62% наших співвітчизників, а російську – 35%; у 2020 р. назвали рідною українську 77% і 22% – російську [6]; у 2022 р. українську – 87,7%, а російську лише 9,9%. За рік війни кількість тих, хто розмовляє українською мовою вдома, зросла з 64,1% до 70,7%, натомість, російською зменшилася з 32,6% до 23,2% [10].

Ще одним важливим чинником формування національної ідентичності є релігія. І в цій сфері відбулися суттєві позитивні зрушення в контексті негативного ставлення українців до УПЦ МП – церкви, патріарх якої виступив ідейним натхненником «русского мира» і рашистського режиму, саме він благословив путінських варварів на знищення України. За результатами соціологічного опитування, проведеного з 23 по 30 березня 2023 р., 66% опитаних вважали, що діяльність УПЦ МП сприяла російській агресії [11]. Результати опитування, проведеного 4–27 грудня 2022 р. Київським міжнародним інститутом соціології (КМІС), свідчать, що 78% українців вважають, що держава тією чи іншою мірою має втрутитися у діяльність УПЦ МП, серед них 54% вважають, що ця релігійна організація з духовним центром у столиці держави-агресора має бути повністю забороненою в Україні [12]. 20 серпня 2024 р. Верховна Рада України прийняла закон про заборону діяльності пов'язаних з Росією церков, що суттєво прискорило процес українізації церкви. За даними Державної служби з етнополітики та свободи совісті з початку повномасштабної війни до Православної Церкви України перейшло 1123 релігійні громади УПЦ МП [13].

В умовах війни формується ще один неодмінний атрибут національної ідентичності – новітня українська міфологія, яку неможливо здобути в мирних умовах. Особливо цінною для зростання національної гордості та патріотизму є переможна героїка армії та народний спротив ворогу впродовж більше 1000 днів. Героїчні битви та операції Сил оборони України, такі як оборона Маріуполя (Азовсталі), Бахмута, Києва та Київщини, потоплення крейсера «Москва», звільнення Херсону та о. Зміїний, Харківський контрнаступ, Курська операція та багато інших, уже зайняли особливе місце в історичному літописі українського народу та залишать неповторний слід у суспільній пам'яті українців.

Результати соціологічного моніторингу «Українське суспільство» після 16 місяців війни, проведеного Інститутом соціології Національної академії наук

у 2023 р., демонструють, що показник громадянської ідентичності підвищився фактично до свого рівноважного максимуму (орієнтовно – 75–80%) та закріпився на ньому. При цьому спостерігається незначне зниження цього показника у 2023 р. порівняно з 2022 р. (79,7% у грудні 2022 р., 79,5% у червні 2023 р.) [14]. Зазначені результати дають вагомі підстави для реалізації можливостей і небачених раніше перспектив, що відкриваються у поствоєнний період для Української держави, при цьому проблема ідентифікації населення себе українцями все ще залишається на порядку денному. Згідно з Концепцією Державної цільової соціальної програми з утвердження української національної та громадянської ідентичності «її розв’язання потребує перманентних комплексних дій, спрямованих на довгостроковий результат щодо досягнення єдності в українському суспільстві шляхом подолання суперечностей соціокультурного, мовного, регіонального характеру на основі європейського та євроатлантичного курсу, консолідації суспільства навколо суспільно-державних (національних) цінностей» [14].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сміт Е. Національна ідентичність / пер. з англ. П. Тарашук. Київ: Основи, 1994. 224 с.
2. Гула Р. В., Передерій І. Г. Минуле та сучасне російського фашизму: спроба політологічного аналізу. *Суспільно-політичні процеси*. 2017. Вип. 2–3. С. 86–114.
3. Карловський Д. Путін пригрозив, що «навчить Україну декомунізації». *Українська правда*. 2022. 21 лют. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/02/21/7324861/> (дата звернення: 15.11.2024).
4. Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні: Постанова Верховної Ради України від 14.04.2022 р. №2188-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2188–20#Text> (дата звернення: 15.11.2024).
5. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України від 13.12.2022 р. №2834-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834–20#Text> (дата звернення: 15.11.2024).
6. Національна ідентичність – це ключове питання для суспільства. *Голос України*. 2021. 19 серп. С. 4.
7. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: постанова Каб. Міністрів України від 03.03.2021. № 179. *Урядовий кур’єр*. 2021. 6 берез. С. 8–36.
8. День Незалежності України: що об’єднує українців і як ми бачимо перемогу на шостому місяці війни. *Фонд Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва*. 2022. 22 серп. URL: <https://dif.org.ua/article/den-nezalezhnosti-ukraini->

shcho-obednue-ukraintsiv-i-yak-mi-bachimo-peremogu-na-shostomu-misyatsi-viyni (дата звернення: 15.11.2024).

9. Стратегія утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року: затв. постановою Каб. Міністрів України від від 15.12.2023 р. № 1322. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1322-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.11.2024).

10. Національна культура і мова в Україні: зміни в громадській думці після року війни. *Фонд Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва*. 2023. 10 берез. URL: <https://dif.org.ua/article/natsionalna-kultura-ta-mova-v-ukraini-zmini-v-gromadskiy-dumtsi-pislya-roku-viyni> (дата звернення: 15.11.2024).

11. Символи, події та особистості, які формують національну пам'ять про війну з Росією. *Фонд Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва*. 2023. 8 трав. URL: <https://dif.org.ua/article/simvoli-podii-ta-osobistosti-yaki-formuyut-natsionalnu-pamyat-pro-viynu-z-rosieyu?fbclid=IwAR1f9rYICd8ASKmUEaaoMrsZcMrfLsZjKsMxXmfwneU-DZhoh5C8ChZ-isk> (дата звернення: 15.11.2024).

12. 78% українців вважають, що держава має втрутитися у діяльність УПП (МП), з них більшість за заборону – КМІС. *Радіо Свобода*. 2022. 29 груд. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-kmis-opytuvannya-upts-mp/32199062.html> (дата звернення: 15.11.2024).

13. Понад тисячу релігійних громад перейшли до ПЦУ після вторгнення Росії. Найбільше – на Хмельниччині. *Бабель*. 2024. 4 жовт. URL: <https://babel.ua/news/111411-bilshe-tisyachi-religiynih-gromad-pereyshli-do-pcu-pislya-vtorgnennya-rosiji-naybilshe-na-hmelnichchini> (дата звернення: 15.11.2024).

14. Концепція Державної цільової соціальної програми з утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2028 року: затв. розпорядж. Каб. Міністрів України від 16.02.2024 р. № 141-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-2024-%D1%80#Text> (дата звернення: 15.11.2024).

Требін М. П.,

доктор філософських наук, професор,
Харківський національний економічний
університет
імені Семена Кузнеця

СУЧАСНИЙ СВІТОВИЙ ПОЛІТИЧНИЙ ПРОЦЕС: СУТНІСТЬ І НАПРЯМИ РОЗВИТКУ

Світовий політичний процес являє собою ядро міжнародного життя, яке акумулює все різноманіття відносин її суб'єктів. Світовий політичний про-

цес – це сукупність взаємопов’язаних політичних явищ, подій і дій, що відображають статуси і ролі суб’єктів міжнародного життя, тенденції та перспективи її розвитку [1, с. 367]. По суті, світовий політичний процес є політичним взаємозв’язком, взаємодією та відносинами суб’єктів міжнародного життя, динамічними змінами в їх поведінці і виконанні своїх ролей, різноманітними трансформаціями всіх елементів світового політичного простору.

Зміст світового політичного процесу складають політичні явища, події та дії, що призводять до стабілізації або дестабілізації міжнародної та регіональної обстановки, революційних чи контрреволюційних, еволюційно-реформістських або консервативно-реформістських, демократичних перетворень і змін у світі і регіонах. Його складають також боротьба народів і держав за національну незалежність і суверенітет, захист і реалізацію життєво важливих інтересів, статус і становище у світі, протиборство політичних конкурентів на міжнародній арені, співпраця і взаємодія держав і народів, міжнародних об’єднань і організацій в забезпеченні міжнародної та регіональної безпеки, у вирішенні глобальних проблем людства. Результатом змісту світового політичного процесу є об’єктивно-усереднена сукупна діяльність всіх учасників міжнародного життя. Часто такий результат називають міжнародною політичною обстановкою.

Міжнародний політичний процес став формуватися ще в стародавньому світі як прагнення людей жити спільно, взаємодіяти між собою при вирішенні загальних справ. У подальшому, мірою формування і розвитку держав, відносини і взаємодії між ними поступово стали набувати наднаціональний, міжнародний характер. Їх інституціоналізація і перетворення в самостійне світове політичне явище стали можливими в результаті реалізації принципів політичної організації світу, визначених Вестфальським договором [2]. Крім того, на становлення, оформлення і утвердження феномену світового політичного процесу вплинули формування світової системи господарства та світового ринку з характерним для них способом розподілу багатств і ресурсів, розвиток засобів міжнародної комунікації, розширення форм і методів взаємовідносин народів і країн.

Світовий політичний процес, як самостійний феномен, має свою структуру. Її основними елементами є: суб’єкти світового політичного процесу; міжнародні політичні відносини, їх стан і динаміка; діяльність суб’єктів світового політичного процесу; об’єкти світового політичного процесу.

Суб’єкти світового політичного процесу є провідним елементом його структури [3]. До них належать: держави, їх групи і союзи, міжнародні і ре-

гіональні об'єднання та організації, народи світу та окремих країн. Держави, яких в даний час в світі налічується понад 200, – це наймогутніші та організовані суб'єкти світового політичного процесу, що зосередили основні засоби впливу на міжнародне життя. Вони представляють на світовій арені інтереси цілих народів, володіють необхідними можливостями та засобами для забезпечення суверенітету, безпеки і територіальної цілісності країн. Це – єдиний загальнонаціональний інститут, який має легітимні повноваження вступати в стосунки з іншими суб'єктами світового політичного процесу, укладати договори, оголошувати війни. Кожна з держав, що діє на світовій арені, має свою політичну «вагу», відповідно до якої вона може впливати на хід і результат тих чи інших міжнародних подій. Особлива роль серед них належить державам, що володіють значною економічною, науково-технічною, соціально-політичною та військовою міццю, мають вигідне геополітичне становище в світі. Для вирішення деяких міжнародних проблем, які зачіпають інтереси декількох держав, вони утворюють короточасні і довготривалі союзи і коаліції.

До важливих суб'єктів світового політичного процесу належать міжнародні та регіональні об'єднання і організації. Це – різні політичні, військово-політичні, політико-економічні, професійні та інші союзи, блоки та коаліції, основу яких складають інтереси і цілі їх учасників, що збігаються. Вони є основними організаторами спілкування держав і народів, вступають у міжнародні відносини не тільки від імені держав та інших інститутів і організацій, що входять до їх складу, але й як самостійні учасники. Міжнародні та регіональні об'єднання і організації поділяються на два типи: міждержавні (міжурядові) та недержавні (неурядові). Їхня діяльність пов'язана з різними аспектами міжнародних політичних відносин, проявляється на різних рівнях світової політики. Міжнародні міждержавні (міжурядові) об'єднання та організації, як суб'єкти світового політичного процесу, є найбільшійми утвореннями, які формувались на основі міжнародного права, багатосторонніх і двосторонніх договорів. Вони мають певну, узгоджену їх учасниками компетенцію, мають постійні органи, з формально фіксованими правами і обов'язками.

Найзначнішим сучасним міжнародним об'єднанням є Організація Об'єднаних Націй (ООН). Її діяльність становить практичний механізм політичної взаємодії держав з метою підтримки міжнародного миру й безпеки, сприяння соціально-економічному прогресу народів. Членами ООН на 1 листопада 2024 р. є 193 держави світу [4], що свідчить про її практично повну

універсальність. За час свого існування ООН неодноразово проявляла себе в якості ефективної сили, здатної сприяти стабілізації міжнародних відносин, регулювати конфлікти, послаблювати конфронтацію між державами.

Глобальними за рівнем і характером впливу на відносини у світі є й міжнародні фінансово-економічні організації, такі як Міжнародний валютний фонд (МВФ), Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР), Міжнародна торговельна палата (МТП), Світова організація торгівлі (СОТ), транснаціональні корпорації. Міжнародні економічні організації сприяють політичному врегулюванню фінансових взаємовідносин у світі та міжнародній торгівлі, а транснаціональні корпорації, володіючи величезними економічними ресурсами, багато в чому визначають політичну стратегію у сфері світового економічного розвитку і співпраці.

Істотну роль у світовому політичному процесі відіграють регіональні та надрегіональні міждержавні (міжурядові) об'єднання і організації. За регіональним принципом сформовані: Рада Європи (РЕ), Організація американських держав (ОАД), Організація з Безпеки та Співробітництва в Європі (ОБСЄ), Організація африканської єдності (ОАС), Ліга арабських держав (ЛАД), Асоціація країн Південно-Східної Азії (АСЕАН) та ін. Більшість держав – експортерів нафти з різних регіонів утворюють надрегіональну міждержавну організацію ОПЕК. Ісламські держави беруть участь в діяльності надрегіональної організації – Організація ісламської конференції (ОІК). До надрегіональних утворень відноситься і організація Північно-Атлантичного договору (НАТО).

Міжнародні недержавні (неурядові) об'єднання та організації, на відміну від міждержавних (міжурядових), є менш формалізованими, але мають більш складну структуру. Вони можуть бути чисто неурядовими або змішаними, тобто включати урядові структури і громадські організації і навіть індивідуальних членів. До міжнародних недержавних об'єднань і організацій належать, наприклад, Соціалістичний інтернаціонал, Міжнародна конфедерація вільних профспілок, Всесвітня Рада Миру, Римський клуб, «Грінпіс», Пагвоський рух вчених, Всесвітня рада церков та інші. Перші міжнародні недержавні (неурядові) об'єднання і організації почали з'являтися ще в першій половині XIX ст. Одними з перших організацій подібного роду стали Британське і Міжнародне товариство боротьби проти рабства, які були утворені в 1823 р. Усього у 1905 р. у світі налічувалося 134, у 1958 р. – близько 1000, у 1972 р. – від 2190 до 2470, а на початку XXI ст. – понад 4000 недержавних об'єднань і організацій, їх чисельність постійно зростає. Вони

займають свою «нішу» світі, властивими їм засобами, методами і прийомами впливають на конкретні сфери та аспекти міжнародних відносин, на стан і еволюцію світового політичного устрою.

Безумовними суб'єктами світового політичного процесу є також людська цивілізація в цілому, народи різних країн, громадяни окремих держав. Їм по праву має належати вирішальна роль у виробленні основних принципів міжнародних відносин, перспективних напрямків світового суспільного розвитку.

Політичні відносини, їх стан і динаміка, як компонент світового політичного процесу, характеризують політичну ситуацію у світі, яка виражає співвідношення політичних сил, їх можливості та роль у міжнародному житті. У стані і динаміці політичних відносин визначаються глобальні і регіональні лідери-держави, зміст і характер міждержавної взаємодії, суперечності міжнародного політичного життя, тенденції і спрямованість її розвитку.

Основними історичними формами світових політичних відносин є мир і війна. При цьому війна завжди є насильницьким способом вирішення виникаючих проблем у політичних відносинах. За допомогою воєн досягаються ті цілі суб'єктів світової політики, які не можуть бути реалізовані в умовах миру. Мир, як стан міжнародних політичних відносин, традиційно сприяв і сприяє збереженню і зміцненню відносин взаємного співробітництва, довіри між суб'єктами світового політичного процесу. У сучасних умовах основу політичних відносин у світі, їх розвитку та вдосконалення складають як історично сформовані моральні регулятори (гуманізм, справедливість, взаємоповага і довіра тощо), так і вироблені міжнародним співтовариством у другій половині ХХ ст. принципи міжнародного права, зафіксовані в Статуті ООН.

Особливе місце в структурі світового політичного процесу посідає конкретна політична діяльність його суб'єктів. Вона містить дипломатичну роботу, утворення і забезпечення функціонування блоків, союзів і коаліцій держав, регіональних і міжнародних об'єднань та організацій, переговори, діалоги, миротворчі акції, запобігання та врегулювання різних конфліктів, інтриги, змови, демонстрацію сили та її застосування тощо. Цілеспрямована діяльність суб'єктів світового політичного процесу на міжнародній арені акумулюється у світовій політиці, покликаний реалізовувати інтереси людства в цілому або його окремих частин.

Як і будь-яка політика, світова політика є хоча і своєрідною, але сферою владних відносин, у якій здійснюються суперництво та узгодження ціннос-

тей, інтересів і цілей держав та інших учасників міжнародних відносин, розподіл ресурсів, визначаються правила та порядок організації міжнародного життя. Сучасна світова політика є зоною підвищеного ризику, у якій кожен учасник політичної взаємодії змушений нерідко виходити з непередбачуваної поведінки інших, неабияке підтвердження цьому – політика РФ. Глибокі зміни у світі в другій половині ХХ – на початку ХХІ століть диктують необхідність нових підходів у світовій політиці, нових засобів використання в ній. Жодна держава, інші суб'єкти світового політичного процесу, у зв'язку зі входженням до «ядерного століття» у розвитку людства, не можуть забезпечити свою безпеку без узгоджених дій на міжнародній арені, взаємного врахування інтересів і встановлення узгодженого балансу між собою. Особливо небезпечним для людства є використання у світовій політиці військово-силових методів.

Головним у змісті політичної діяльності суб'єктів світового політичного процесу є зовнішньополітична діяльність держав. Зовнішня політика – це діяльність держави та інших політичних інститутів суспільства з реалізації своїх потреб і інтересів на міжнародній арені. Вона є продовженням внутрішньої політики та спрямована на забезпечення сприятливих зовнішніх умов для розвитку країни і реалізацією державою політичного курсу. Основу зовнішньої політики держав складають національні (національно-державні інтереси). Це – життєві потреби населення країни в його збереженні і розвитку, забезпеченні своєї безпеки, підтримки стабільності суспільних і державних інститутів, що усвідомлені народом і виражені державою. В історичній ретроспективі кожна держава завжди прагнула реалізувати свої національні інтереси в міжнародних відносинах нерідко за рахунок інтересів інших і, перш за все, слабких держав. А в нинішніх умовах досягнення головної мети світової політики – забезпечення виживання людства, можливо лише при проведенні такої зовнішньої політики кожною державою, суб'єктом світового політичного процесу, коли вона не завдає шкоди національним інтересам інших держав і народів. Зовнішня політика держав, діяльність інших суб'єктів світового політичного процесу є основним фактором політичних змін у світі, що визначає тенденції і перспективи їх розвитку.

Об'єктом світового політичного процесу, як елемента його структури, є різноманітні глобальні та регіональні утворення, явища і події. У найзагальнішому плані ним є світ у цілому, його устрій, людська спільнота. До об'єкту світового політичного процесу правомірно віднести і сучасні глобальні проблеми людства. Ефективний вплив на об'єкт світового полі-

тичного процесу та його перетворення в необхідному для людства напрямку досягається цілеспрямованими та послідовними діями всіх суб'єктів світової політики.

Світовий політичний процес – це динамічне явище, що розвивається, його зміст і структура постійно змінюються, еволюціонують від старих віджилих елементів до нових, більш досконалих, адекватних реаліям міжнародного життя, потребам людської цивілізації. У зв'язку з цим сучасний світовий політичний процес характеризується новими рисами, у його функціонуванні та розвитку позначилися особливі тенденції, визначилися нові пріоритети.

Виокремимо напрямки розвитку світового політичного процесу. Перший напрямок розвитку світового політичного процесу – розосередження влади [5]. Питання про майбутнє світової політики є відкритим. Деякі політологи вважають, що в даний час відбувається формування колективного лідерства США, Західної Європи та Японії. Інші стверджують, що США треба визнати єдиним світовим лідером. Треті бачать можливість відродження біполярної системи, де, однак, замість СРСР в ідеологічному та військово-політичному протистоянні з США буде перебувати Китай, можливо в союзі з РФ [6]. Однак принципова своєрідність сучасної епохи полягає в тому, що зараз не можна говорити про абсолютне лідерство тих чи інших держав у світовій політиці. Зміни в розстановці політичних сил на світовій арені, формування багатополосного світу створюють безліч альтернатив розвитку та надають більш широке поле для пошуків вирішення міжнародних глобальних і регіональних конфліктів, міждержавних спорів.

Другий напрямок сучасного світового політичного процесу – нове розуміння ролі ядерної зброї в системі національної безпеки [7]. Досі світова політика була заснована на ядерному стримуванні, коли загроза ядерного нападу нейтралізується загрозою удару із завданням країні, що напала, непоправної шкоди. На початку 1980-х рр. і радянські, і американські вчені прорахували наслідки такого обміну ядерними ударами. Відкрилася картина, що отримала назву «ядерної зими», або «ядерної ночі», яка по суті означала загибель людства. Підсумком стало визнання того, що ядерна війна не може бути засобом досягнення політичних, економічних, ідеологічних і будь-яких інших цілей в умовах, коли різко посилилася глобальна взаємозалежність держав. Стало ясно, що недостатньо обмежити коло держав, що володіють ядерною зброєю, недостатньо не допускати його поширення, постало питання про необхідність вжити заходів до знищення частини накопичених

запасів ядерної зброї. Наприкінці ХХ ст. було здійснено практичні кроки з реалізації цього розуміння. Україна, Білорусь, Казахстан, ПАР першими у світі ліквідували свою ядерну зброю. До речі, Україна мала третій за потужністю ядерний потенціал у світі після США і Росії. Але зараз із Кремля ми чуємо постійні погрози застосувати ядерну зброю не лише проти України, але й проти Заходу. Там душе пишаються «Орешником» і виникає почуття, що готуються до Армагеддону.

Третій напрямок розвитку світового політичного процесу – це формування останнім часом нового уявлення про шляхи забезпечення національної безпеки окремої держави в умовах, коли вона стає невід’ємною частиною проблеми створення загальної безпеки. З’явився новий термін у лексиконі світової політики – «всеосяжна система міжнародної безпеки». З середини 80-х рр. ХХ ст. вже досягнуто чимало конкретних міжнародних домовленостей, які і переводять нове розуміння завдань безпеки в русло практичних дій. Розрахунок на силовий тиск з метою забезпечення національної самооборони перестає бути ефективним. З другого боку, немає необхідності в тому, щоб забезпечити національну безпеку, спираючись тільки на власні, національні ресурси. Система колективної безпеки дозволяє розраховувати в боротьбі з агресором на багатонаціональні сили, військовий і економічний потенціал інших країн. Це означає, що можна істотно скоротити національні витрати на військові цілі, обмеживши їх рівнем розумної достатності. Тому цілком зрозуміле бажання України стати членом НАТО; якби б ми поставили це завдання з початку створення нашої незалежності, трагічних подій сьогодні не було. Треба усвідомлювати світові тренди та рухатися у відповідному напрямку.

Четвертий напрямок розвитку світового політичного процесу – це розробка політичних інструментів попереджувального впливу світової спільноти на учасників конфліктів, невійськових гарантій миру, заходів щодо запобігання військових конфліктів. Створюються центри щодо запобігання збройних конфліктів. Нова ситуація спостерігається на міжнародних переговорах. Тепер переговори все більше розглядаються не як засіб досягнення односторонніх переваг, а як процес спільного ухвалення рішення, коли сторони спочатку націлені на співпрацю, шукають вихід, прийнятний для всіх сторін. Але дії держав-ізоїв можуть ускладнити цей процес.

П’ятий напрямок розвитку світового політичного процесу – включення в коло забезпечення безпеки світового співтовариства, крім військових, також проблем іншого характеру. Це такі проблеми, як зміна клімату та руйнуван-

ня природного середовища, боротьба з голодом, диспропорції в економічному і науково-технічному розвитку тощо [8].

Шостий напрямок розвитку світового політичного процесу – його демократизація [9]. Необхідний демократичний контроль над зовнішньою політикою та системою міжнародних відносин, щоб уникнути небезпечних для світу ситуацій. Така демократизація проявляється в тому, що, висловлюючи (на виборах) своє ставлення до зовнішньополітичного курсу уряду, люди тим самим впливають на світову політику. Ефективним засобом впливу на позиції держав, курс урядів є також звернення та рекомендації, прийняті в ході міжнародного діалогу громадськості.

Сьомий напрямок розвитку світового політичного процесу – поява в якості впливового, але деструктивного гравця світової політики – міжнародного тероризму [10], який охопив своєю мережею терористичних організацій практично всі країни світу і став активно впливати на зовнішню політику деяких держав, став обов'язковим актором «гібридних» війн.

Таким чином, XXI століття характеризується високою турбулентністю світового політичного процесу, новими викликами існуванню людству, порушенням норм міжнародного права, намаганням силою досягти заявлених цілей, порушенням прав і свобод людей та іншими деструктивними чинниками. Але людство повинно вирішити ці складні проблеми, тому що у нас одна планета і знищити її нікому не вдасться попри всі намагання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Теорія міжнародних відносин. Міжнародні відносини та світова політика: навч. посіб. / М. П. Требін, Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна та ін.; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2016. 540 с.
2. Croxton D. The Peace of Westphalia of 1648 and the Origins of Sovereignty. *International History Review*. 1999. Vol. 21, Issue 3. P. 569–591. doi:10.1080/07075332.1999.9640869
3. Prozorov S. Theory of the political subject : void universalism II. London; New York : Routledge, Taylor & Francis Group, 2013. xxix, 138 p.
4. Member States. *United Nations*. URL: <https://www.un.org/en/about-us/member-states> (accessed date: 20.11.2024).
5. Acharya A. Rethinking power, institutions and ideas in world politics : whose IR? Milton Park, Abingdon, Oxon : Routledge, 2013. vi, 264 p.
6. Christoffersen S. China and Russia: A New Cold War? *Harvard International Review*. 31. Oct. 2024. URL: <https://hir.harvard.edu/chinas-aid-in-the-ukraine-war/> (accessed date: 16.11.2024).

7. Power in a complex global system / edited by Louis W. Pauly and Bruce W. Jentleson. London ; New York, NY : Routledge, 2014. xiv, 260 p.
8. Recognition in International Relations : rethinking a political concept in a global context / edited by Christopher Daase, Caroline Fehl, and Georgios Kolliarakis. Houndmills, Basingstoke, Hampshire ; New York, NY : Palgrave Macmillan, 2015. xv, 284 p.
9. Democratic peace in theory and practice / edited by Steven W. Hook. Kent, Ohio : Kent State University Press, 2010. x, 317 p.
10. Trebin M. P. The phenomenon of terrorism: understanding the essence. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: Політологія*. 2019. 2 (41). С. 88–102.

Секція: Міжнародні відносини

Касарім Д. М.,
здобувач вищої освіти другого
(магістерського) рівня
за спеціальністю 291,
Харківський національний економічний
університет
імені С. Кузнеця

РОСІЙСЬКА-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА КРИЗЬ ПРИЗМУ КОНЦЕПЦІЇ «СПРАВЕДЛИВОЇ ВІЙНИ»

Починаючи з 26 лютого 2014 року Росія розв'язала війну проти нашої держави, коли було захоплено будівлю Верховної Ради Криму. На початковому етапі ця війна мала ознаки «гібридної війни» [1], тому що Росія не визнавала наявності своїх військ на території Донецької та Луганської областей. 15 травня 2014 року Генеральною прокуратурою України організації ДНР та ЛНР були кваліфіковані як терористичні організації, які збройним шляхом здійснюють терор на Сході України. 16 січня 2017 р. Україна подала позов до Міжнародного суду ООН з метою притягнення РФ до відповідальності за вчинення актів тероризму та дискримінації протягом її незаконної агресії проти України (лише 31 січня 2024 року Міжнародний суд виніс рішення, у якому визнав факти порушення Росією Конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму та Конвенції про заборону всіх форм расової дискримінації). Але лише 30 травня 2017 р. прокуратура Автономної Республіки (АР) Крим за матеріалами Служби безпеки України відкрила кримінальне провадження за фактом розв'язування посадовцями РФ, службовими особами державних органів та органів місцевого самоврядування АР Крим «гібридної війни» проти України. 24 лютого 2022 р. вона здійснила вторгнення в Україну і розпочалася відкрита фаза російсько-української війни [2].

РФ з самого початку порушила принцип *jus ad bellum*, а саме: справедливую причину (*just cause*), правильний намір (*right intention*), останній засіб (*last resort*) та пропорційність (*proportionality*) [3]. 2 березня 2022 р. Генеральна асамблея (ГА) ООН засудила агресію РФ проти України та підтвер-

дила свою відданість суверенітету, незалежності, єдності та цілісності України, включно з її територіальними водами. 141 держава підтримала резолюцію ГА ООН з вимогами до РФ стосовно припинення агресії проти України і лише п'ять висловилися проти.

У ході російсько-української війни РФ порушила усі основні принципи *jus in bello*. Так, найважливішим правилом четвертої Женевської конвенції, як і всього міжнародного гуманітарного права, є захист цивільних осіб під час війни, зокрема під час окупації [4]. Цим правилом нехтують російські військові, свідомо обстрілюючи цивільну інфраструктуру українських міст і гуманітарні коридори, проводячи масові розстріли на захоплених територіях чи примушуючи українських громадян до служби в російській армії. Російські окупанти свавільно вбивають і катують цивільних, гвалтують жінок і дітей, розстрілюють лікарів, священнослужителів і журналістів. В оточених або захоплених Росією містах немає води, їжі, ліків та електроенергії. Окупанти обстрілюють продуктові бази, школи, лікарні, не пропускають гуманітарних конвоїв, позбавляють цілі регіони зв'язку з рештою світу й доводять їх до гуманітарної катастрофи. Під час російського вторгнення в Україну тисячі українських дітей були викрадені, депортовані та насильно усиновлені до РФ.

Женевські конвенції 1949 року та звичаєве міжнародне гуманітарне право прямо забороняють нападати на цивільні об'єкти, розміщувати військові об'єкти поруч із цивільними, атакувати історичні пам'ятки. Пам'ятки архітектури, яких росіяни знищили десятки, знаходяться під захистом Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту. Бомбардування їх є порушенням норм міжнародного гуманітарного права. ЮНЕСКО вже нарахувало в Україні десятки пошкоджених об'єктів культури і вимагає від Росії негайно припинити атаки на цивільні об'єкти в Україні.

Іншим зобов'язанням у рамках третьої Женевської конвенції є дотримання прав військовополонених [5]. Норми цього міжнародного договору забороняють фізичне та психологічне катування й негуманне поводження з полоненими, незалежно від дій, які вони вчиняли в минулому. Полонені мають право на їжу, воду, контакт із рідними. Жінки-військовослужбовиці в полоні мають утримуватись окремо від чоловіків, за ними має наглядати персонал жіночої статі, мають забезпечуватись їхні особливі санітарно-гігієнічні та медичні потреби. Російські загарбники неодноразово вчиняли тяжкі злочини проти українських полонених, що є порушенням правил

і звичаїв війни. Вони розстрілювали та катували українських полонених, знущалися з них, тим самим порушуючи вимоги третьої Женевської конвенції.

Гаазькі та інші спеціалізовані конвенції обмежують методи та засоби ведення воєнних дій. Деякі види озброєння є особливо небезпечними, адже завдають надмірних фізичних ушкоджень або мають невибірккову дію, тобто знищують усе живе на своєму шляху. Використання Росією касетних, термобаричних «вакуумних» бомб, протипіхотних мін в українських містах є порушенням Гаазьких конвенцій і звичаєвого міжнародного гуманітарного права. Застосування російськими військовими в Україні фосфорних боеприпасів і запалювальних авіабомб порушує Конвенцію про конкретні види звичайної зброї.

Атака й захоплення Чорнобильської та Запорізької атомних електростанцій є грубим порушенням Договору про нерозповсюдження ядерної зброї та Міжнародної Конвенції про боротьбу з актами ядерного тероризму та звичаєвого міжнародного гуманітарного права.

У подальшому дуже важливим буде після перемоги України дотримання РФ принципів *jus post bellum* – принципів справедливого післявоєнного миру, а саме: відновлення територіальної цілісності української держави в кордонах 1991 року, виплата репарацій Україні за завдані збитки, відновлення (економічне, соціальне, політичне тощо) регіонів та українського суспільства в цілому, часткова або повна демілітаризація РФ, кримінальне переслідування військових злочинців тощо.

Таким чином, концепція «справедливої війни» сьогодні має особливе значення для України, тому що Росія порушила норми як *jus ad bellum* так і порушує норми *jus in bello*, щоденно вбиваючи цивільних українських громадян, знищуючі житлові будинки, руйнуючі інфраструктуру [6]. Але за воєнні злочини росіянам доведеться відповідати згідно з нормами міжнародного права. Людство повинно створити дієвий механізм контролю за дотриманням основних положень концепції «справедливої війни», на жаль, нині діюча ООН не виконує свої функції щодо підтримки миру та деескалації насильства, держави-ізгої руйнують існуючий світовий порядок і пропонують нову модель світоустрою, де панівним буде принцип «ильнішому дозволено усе». Тому в сучасних умовах дуже актуальним стає питання модернізації концепції «справедливої війни» для адаптації до нових реалій міжнародних відносин та сучасних конфліктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Требін М. П. Феномен «гібридної» війни. *Гілея: науковий вісник*. 2014. Вип. 87. С. 366–371.
2. Смолянук В. Ф. Перша європейська війна третього тисячоліття: пролог чи епілог?(політичні нотатки до російсько-української війни 2014–2022 років). *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2022. № 3 (54). С. 145–163. DOI: <https://doi.org/10.21564/2663-5704.54.265738>
3. Маффесолі М. Справедлива війна. *Український соціум*. 2022. № 4. С. 108–111. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Usoc_2022_4_10 (дата звернення: 15.11.2024).
4. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 15.11.2024).
5. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (дата звернення: 15.11.2024).
6. *The Use of Force against Ukraine and International Law : Jus Ad Bellum, Jus In Bello, Jus Post Bellum / edited by Sergey Sayapin, Evhen Tsybulenko*. The Hague : T. M. C. Asser Press, 2018. xxviii, 458 p.

Науковий керівник: доктор філософських наук, професор **Требін М. П.**

Панфілов О. Ю.,
доктор філософських наук, професор,
Аналітичний центр сучасної
гуманітаристики

ФРАНЦІЯ В БОРОТЬБІ ЗА ЛІДЕРСТВО В ЄВРОПІ: ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ

За останнє десятиліття Європейський Союз (ЄС) зіткнувся з низкою серйозних криз, які загрожують його основним політичним режимам і майбутньому його державного устрою. Потенційно екзистенційні кризи, такі як криза Єврозони, міграція, криза COVID-19, вторгнення Росії в Україну вимагають лідерства, здатного і готового давати орієнтацію та забезпечувати стабільність.

Сьогодні традиційний лідерський франко-німецький тандем переживає період великої невизначеності. Німеччина стала найслабшою ланкою Європи через подвійну торговельну залежність від Росії (газ) і Китаю (20% зовнішньої торгівлі Німеччини). Країна страждає від великої кризи ідентичності, оскільки її післявоєнна модель, заснована на пацифізмі та торговельній взаємозалежності, була зруйнована війною в Україні. Що стосується Франції, то вона також випробує низку проблем. Вибори до Європейського парламенту та Національних зборів Франції сколихнули політичний ландшафт у Європі. Підйом ультраправих у Франції послабив уряд у Парижі та його можливості щодо впливу на прийняття рішень в ЄС [1].

Незважаючи на значне погіршення статусу президента Франції Еммануеля Макрона, Франція все ще прагне до європейського лідерства. Франція історично брала на себе лідерство у просуванні суверенної та стратегічно автономної Європи. Ці амбіції, які вкорінені у французькій стратегічній культурі, були підтверджені протягом останніх чотирьох років у світлі погіршення європейського середовища безпеки та політичних змін у Сполучених Штатах і Китаї. Ще під час своєї президентської кампанії 2017 року Еммануель Макрон стверджував, що Європа перебуває на роздоріжжі між стратегічною неактуальністю та підтвердженням своєї влади на міжнародній арені [2].

Сучасні реалії свідчать, що Франція, як і інші європейські держави, має все більш обмежені важелі впливу у світі конкуренції великих держав, і що її національні інтереси найкраще захищати та просувати на європейському рівні. У цьому контексті європейська стратегічна автономія – яка розуміється як здатність діяти самостійно, коли це необхідно, згідно з рішенням, яке ви прийняли на основі власних правил, – стає необхідністю, а не вибором. Французький дискурс наголошує на необхідності для Європи взяти на себе більше відповідальності на світовій арені. Ці амбіції відображають глибоке занепокоєння Франції щодо втрати впливовості у сучасних геополітичних реаліях. Щоб повною мірою відігравати свою міжнародну роль, європейським партнерам потрібна здатність самостійно визначати свої інтереси та оцінювати середовище безпеки, політичну спроможність вирішувати курс дій, яким вони бажають слідувати, і здатність виконувати свої політичні рішення. Французькі офіційні особи часто посилаються на ці три стовпи стратегічної автономії, щоб пояснити свою позицію щодо конкретного зовнішньополітичного питання.

Разом з тим, як зазначають дослідники, Франція у боротьбі за лідерство у Європі стикається з трьома ключовими викликами [3].

По-перше, війна в Україні може швидко перерости у велику кризу європейської єдності. Мирна угода під керівництвом Д. Трампа може розділити союзників і виявити нездатність європейців розробити власний порядок безпеки на своєму континенті. Ідея, що європейцям доведеться мати справу зі стратегічними, політичними та економічними наслідками війни за меншої підтримки США, також викликає занепокоєння.

По-друге, можливість торговельної війни зі Сполученими Штатами, спричинена новими тарифами, які Д. Трамп обіцяв у своїй кампанії, збігається з критичним моментом для французької економіки. Обтяжений величезним державним боргом, Париж планує болісні скорочення бюджету в 2025 році. Цей крок вже ускладнюється геополітичною ситуацією, яка вимагає значних інвестицій в оборону в той час, коли Франції дуже потрібні позитивні торгові та економічні новини. Участь у циклі тарифної помсти з другим за величиною торговим партнером Європи є тривожною перспективою.

Нарешті, перемога Д. Трампа може призвести до загальної двосторонньої трансформації трансатлантичних відносин, коли кожна столиця шукатиме власну угоду з Вашингтоном. Це суперечить французькому баченню. Ослаблений внутрішньою ситуацією, Е. Макрон втратив значну частину влади на європейському рівні. Європейські лідери, які політично ближчі до Трампа, такі як Віктор Орбан чи Джорджія Мелоні, ймовірно, виступатимуть у Брюсселі за політику, яка спрямовуватиме блок в іншому напрямку.

Таким чином, прагнення Франції очолити Європу сповнене суттєвих проблем та викликів як у мозаїці власного бурхливого політичного ландшафту, так і в реаліях світового геополітичного простору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Szewczyk B. M. J. Who Will Fill Europe's Leadership Vacuum? *Foreign Policy*. July 19, 2024. URL: <https://foreignpolicy.com/2024/07/19/europe-eu-strategy-leadership-france-germany-poland-security-russia/> (accessed date: 26.11.2024).

2. Quencez M. Europe as a Power: A French Vision for Europe in the World. *Heinrich-Böll-Stiftung*. January 8, 2021. URL: <https://www.boell.de/en/2021/01/08/europe-power-french-vision-europe-world> (accessed date: 25.11.2024).

3. Quencez M. France Calling More Europe Again. *The German Marshall Fund of the United States*. November 6, 2024. URL: <https://www.gmfus.org/news/france-calling-more-europe-again> (accessed date: 27.11.2024).

Тверезовський А. В.,
здобувач вищої освіти другого
(магістерського) рівня
за спеціальністю 291,
Харківський національний економічний
університет
імені С. Кузнеця

СУЧАСНА МІЖНАРОДНА ПОЛІТИКА США

На превеликий жаль, для Сполучених Штатів Америки та всього цивілізованого світу настала ера, яку історики описують як друга «холодна війна» [1], що може перерости в гарячу фазу протистояння. На цей раз виклик світу та США кидає Китайська Народна Республіка або краще назвати це думвіратом КНР та Російської Федерації [2].

Після розпаду Радянського Союзу, завершення війни США проти тероризму та піднесення Китаю під керівництвом Сі Цзіньпіня, Пекін став найбільшим суперником Вашингтона. Водночас Китай є найпотужнішим потенційним супротивником, з яким коли-небудь стикалися Сполучені Штати. Пекін прагне ліквідувати військову активність США в регіонах навколо своїх кордонів – активність, яку Пекін вважає загрозливою і дестабілізуючою, – а це означає, що балансування великих держав є центральною регіональною динамікою. Китай прагне статусу великої держави на своїх умовах. Незважаючи на проведення багатьох прагматичних політик, ризик того, що Пекін спровокує конфлікт за участю Сполучених Штатів, здається, зростає мірою того, як зростає могутність Китаю, як і його наслідки [3].

Процес поглибленої співпраці проти США почався в 2022 році, коли Китай почав допомагати Росії технологіями в агресії проти України. Та чим довше триває ця війна, тим складніше буде роз'єднати для Сполучених Штатів Америки цю співпрацю, що життєво необхідна для стабільності не тільки в Тихоокеанському регіоні, а й в усьому світі. До ресурсів Російської Федерації та технологічності Китаю додається абсолютно шалені за своєю жорстокістю тоталітарні режими в КНДР та Ірані.

Суперництво великих держав повернулося, і воно принесло з собою складні ризики та компроміси, до яких США не звикли. Китай «грає м'язами» і розширює свій вплив. Китайське керівництво більше не дотримується філософії Ден Сяопіна приховувати свої сильні сторони і вічікувати та акти-

візувало свої зусилля, щоб не лише утвердити Китай як глобального економічного конкурента США, але й витіснити їх як провідну державу з Азії.

Прагнення Китаю відновити свою звичну першість в Азії вже перевернуло багато наших звичних припущень про те, як інтеграція в очолюваний США порядок приборкає або принаймні спрямує китайські прагнення в потрібне русло. І традиційні союзники США в Азії, а також нові партнери, такі як Індія, беруть це до уваги і коригують свої стратегічні розрахунки – підвищенням регіональної температури і збільшенням невизначеності [4].

В даний момент, з приходом в Білий дім республіканського президента, можна зробити висновок, що новий президент буде більш рішучим у стримуванні агресора та недопущення гарячої фази протистояння. Зараз же взаємовідносини характеризуються нарощуванням технологій та гонкою технологічних нововведень. Нова норма, яку можна назвати конкуренція без конфлікту, не передбачає повернення до епохи нормальної взаємодії, але Сполучені Штати і Китай заслуговують на похвалу за зменшення ймовірності найгірших негативних ризиків [5].

Говорячи про технології та протистояння на цьому рівні, можна згадати дані, які свідчать про те, що зростання ізоляціонізму та геополітичної напруженості призводить до зменшення потоків талантів і знань між США та Китаєм, що, ймовірно, завдасть особливої шкоди міжнародній науці. Вплив на продуктивність поки що невеликий, але, ймовірно, буде лише зростати, оскільки націоналістична та ізоляціоністська політика також посилюється. Результати в цілому переконливо свідчать про наявність охолоджуючого ефекту для етнічних китайських вчених у США, що впливає як на здатність США залучати та утримувати таланти, так і на продуктивність своїх етнічних китайських науковців [6].

Посилення економічних конкурентів у поєднанні із занепадом американської системи освіти поставило під загрозу позицію Сполучених Штатів як світового лідера в науці. Втрата лідерства в науці може знизити економічне зростання та національну безпеку США. Минулого року Китай випустив більше англомовних інженерів, ніж Сполучені Штати, а частка Америки у високотехнологічному експорті впала з 21 до 14 відсотків, тоді як частка Китаю зросла з 7 до 20 відсотків. У той час як інші країни вдосконалюють свої програми в галузі науки, освіти та досліджень і розробок, Сполучені Штати намагаються захистити свої лідерські позиції, серйозно вирішуючи такі ключові проблеми, як стагнація науки, технологій, інженерії та матема-

тичної освіти для дітей віком до 12 років, а також політизований характер державної політики в галузі науки [7].

Але «холодна війна» має точки напруженості більші, ніж тільки конкуренція за мізки між двома гегемонами. Справа в тому, що комуністичні режими завжди мають експансивні плани, адже соціалістична доктрина крихка та має тенденцію до закінчення. Нова «холодна війна» буде суттєво відрізнятися від «холодної війни» ХХ століття, коли Китай і Росія об'єднуються проти Заходу, особливо проти НАТО. Російсько-українська війна поглибила розкол між НАТО і новим авторитарним партнерством. На початку лютого 2022 року, за кілька тижнів до вторгнення, президент Росії Путін і президент Китаю Сі оголосили, що їхні дві країни мають союз без обмежень, створивши основу для двосторонньої торгівлі та економічної підтримки. Обидві країни виграли від бурхливої торгівлі, хоча російсько-українська війна означає, що Росія має більше переваг від цих відносин. Китай вже прийшов на допомогу Росії, підтримуючи її економіку, оскільки жорсткі західні санкції загрожували відрізати країну від світової економіки. Цей альянс може стати значною загрозою для стабільності західного світу. Поки Путін і Сі Цзіньпін продовжують підтримувати один одного технологічно та економічно, Китай експортує до Росії набагато більше, ніж Росія до Китаю. У 2023 році на Китай припадало 38% російського імпорту, тоді як на Росію – 5,1% китайського імпорту [1].

При президенстві представника Республіканської партії (звичайно, є винятки) світ має менше конфліктів, завдяки принциповості консерватора. Восени 2024 року президентом був обраний Дональд Джон Трамп, який, як ми бачили з його першого терміну, може діяти рішуче проти своїх геополітичних супротивників. Тому в найближчі чотири роки світ буде спостерігати затухання конфліктів, а також запобігання силою дипломатії нових конфліктів по всьому світу. Можна вважати, що ці чотири роки світ зможе пережити в більш-менш спокійному стані без китайсько-американського гарячого протистояння, яке нагадувало б протистояння часів «холодної війни».

Китайські аналітики, до речі, часто використовують фразу: менталітет «холодної війни», яка тісно пов'язана з ідеологічним чинником, коли обговорюють китайсько-американські відносини. Наприклад, колишній посол Ма Чженган покладає відповідальність за загострення стратегічної конкуренції на менталітет «холодної війни» і мислення гегемона США. Він вважає, що менталітет «холодної війни» підживлює американську ворожість

до китайської політичної системи та ідеологічної доктрини Комуністичної партії Китаю. Сучасні військові лідери прагнуть досягти того самого, використовуючи іншу термінологію: досягнення когнітивної переваги, контроль над інформаційним простором, домінування в прийнятті рішень і, звичайно ж, завоювання сердець і умів певних груп населення. Хоча концепція не нова, способи впливу на пізнання та емоції змінилися завдяки новим технологіям та поширенню інформації. Проте повернення протистояння неминуче, адже вже відбувається. Залишається лише демократичному світові бути сильним у протистоянні диктаторським режимам, які сіють війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Christoffersen S. China and Russia: A New Cold War? *Harvard International Review*. 31. Oct. 2024. URL: <https://hir.harvard.edu/chinas-aid-in-the-ukraine-war/> (accessed date: 16.11.2024).
2. Mantua J. China's Focus on the Brain Gives it an Edge in Cognitive Warfare. *Irregular Warfare Initiative*. July 6, 2023. URL: <https://irregularwarfare.org/articles/chinas-focus-on-the-brain-gives-it-an-edge-in-cognitive-warfare/> (accessed date: 16.11.2024).
3. Lyons M. J. War with China: A View from Early 2024. *Strategic Studies Institute Us War Army College*. April 11, 2024. URL: <https://ssi.armywarcollege.edu/SSI-Media/Recent-Publications/Display/Article/3738629/war-with-china-a-view-from-early-2024/> (accessed date: 16.11.2024).
4. Горбачов А. В., Жеребятнікова І. В., Кравченко О. В. Політичні конфлікти і культурні зміни: аналіз динаміки культурних процесів під впливом геополітичних криз. *Politicus*. 2024. № 1. С. 124–128. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2024-1.19>
5. Themes in Twentieth Century American Culture. *Yale-New Haven Teacher Institute*. URL: <https://teachersinstitute.yale.edu/curriculum/units/1979/2/79.02.01.x.html> (accessed date: 16.11.2024).
6. Flynn R., Glennon B., Murciano-Goroff R. & Xiao J. Building a Wall Around Science: The Effect of U. S.-China Tensions on International Scientific Research. *National Bureau of Economic Research*. 2024. URL: <https://www.nber.org/papers/w32622> (accessed date: 16.11.2024).
7. The Future of Science in America. *Harvard Political Review*. May 27, 2013. URL: <https://harvardpolitics.com/the-future-of-science-in-america/> (accessed date: 16.11.2024).

Науковий керівник: доктор філософських наук, професор *Требін М. П.*

Томах Д. А.,
здобувач вищої освіти другого
(магістерського) рівня
за спеціальністю 291,
Харківський національний економічний
університет
імені С. Кузнеця

РЕЛІГІЙНІ ТА ЕТНІЧНІ КОНФЛІКТИ В ІРАНІ

Відомий як батьківщина однієї з найдавніших цивілізацій, Іран має за-надто багато внутрішніх конфліктів. Конфлікти між різними релігійними та етнічними групами все ще не вщухають.

Етнічний склад населення Ірану: перси становлять близько 61%, азербайджанці – 16%, курди – 10%, лури – 6%, белуджі – 2%, араби – 2%, туркмени – 2%, інші меншини – 1% [1]. На рисунку 1 видно результат розподілу етнічних груп, представлений у вигляді діаграми. З неї видно, що найбільший відсоток становлять перси, що свідчить про провідну роль цього народу в культурному та політичному розвитку країни.

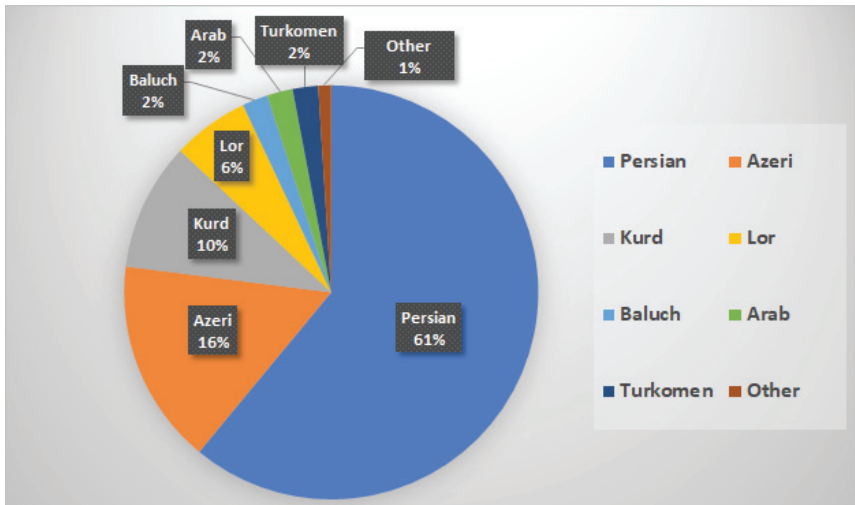

Рис. 1: Розподіл етнічних груп в Ірані

Більшість релігійних людей в Ірані – шиїти, оскільки приблизно 89% населення декларує прихильність до шиїзму. У той же час суніти складають близько 9%, переважно серед курдів, белуджів і туркменів. Ця релігійна громада зазнає дискримінації та обмежень у сповіданні своєї віри та доступі до ресурсів. Це призводить до конфліктів і протистоянь з владою, які розпалюють соціальну напруженість [3].

Найбільше неясностей пов'язано з курдами, етнічною групою, що проживає в північно-західному регіоні Ірану в так званих Курдистані, Західному Азербайджані і провінції Хамадан. Глибоке історичне коріння їхньої боротьби за незалежність і самоврядування підтверджується низкою сутичок з іранською владою. Курди відрізняються культурно та етнографічно від персів, що викликає розбіжності з національною політикою, яка базується на асиміляції. Ополчення, наприклад, Робітнича партія Курдистану (РПК), веде партизанську війну з іранськими військовими в гірських регіонах [5].

Іншою етнічною групою, яка має недружнє ставлення до іранської влади, є араби, що мешкають у багатій на нафту південно-західній провінції Ірану, відомій як Хузестан. Арабське населення називає владу егоїстичною та байдужою до їхніх прав, вважає, що вона лише використовує місцеві ресурси. Тим не менш, цей регіон також є «стратегічним», оскільки він має другі за величиною у світі запаси нафти, які є основним джерелом доходу для Ірану. Постійні демонстрації та поодинокі конфлікти між арабами та поліцією призводять до більш жорстоких сутичок [2].

Ще однією групою людей, які зазнають дискримінації та жорстких репресій в Ірані, є белуджі, які живуть у регіонах Сістан і Белуджистан. Вони сповідують сунітський іслам і живуть у країні, де домінують шиїти, що ще більше погіршує їхнє становище. Белуджі постійно скаржаться на те, що уряд ігнорує розвиток соціальних об'єктів, освіти та охорони здоров'я в провінції Белуджистан, що призводить до безперервних заворушень і нападів на урядові установи.

Як видно з рис. 2, релігійна структура Ірану тісно пов'язана з етнічною структурою. На жаль, релігійні та етнічні чинники часто діють пліч-о-пліч, що робить конфлікти ще більш складними. Наприклад, сунітські курди і белуджі мають не лише релігійні, але й етнічні проблеми з центральним урядом, який в основному складається з персів-шиїтів [3].

Причини конфліктів полягають у тому, що, по-перше, більшість етнічних меншин вважають, що їхні права продовжують порушувати, зокрема, щодо використання їхньої мови та шкільної освіти. По-друге, сунітські меншини,

включаючи белуджів і курдів, страждають від численних проблем, оскільки можливість публічно сповідувати свою релігію обмежена. По-третє, конфлікт із сусідніми країнами також впливає на внутрішні конфлікти, оскільки деякі етнічні групи пов'язані з народами сусідніх країн, наприклад, азербайджанці пов'язані з азербайджанським народом, а курди – з іракськими та турецькими курдами [5].

Важливим елементом внутрішнього протистояння є нерівність у розподілі економічного капіталу. Наприклад, фінансові та ділові можливості здебільшого зосереджені у великих містах, таких як Тегеран, де проживає багато персів. Водночас сільські райони, де домінують белуджі, курди та араби, не мають нормальної інфраструктури, можливостей для працевлаштування та задоволення основних соціальних потреб [2]. Це призводить до виникнення напруженості, протестів і збройних конфліктів. Наприклад, сунітські белуджі в Сістані та Белуджистані також перебувають у досить поганій ситуації з високим рівнем бідності та безробіття. Економічні труднощі сприяють зростанню потреби населення в самовизначенні, а в деяких випадках і у відокремленні від Ірану. Те ж саме відбувається і в курдських провінціях на заході країни, де курди вимагають більшої автономії і прагнуть отримати контроль над природним ресурсом – нафтовими родовищами, що знаходяться на їхніх територіях.

Іранський уряд щодо етнічних і релігійних меншин часто жорстоко придушує протести і заперечує право на самовизначення. Перед обличчям неодноразових протестів курдів, белуджів та інших етнічних груп влада використовує армію та сили безпеки для підтримання порядку. У деяких випадках це призводило до кровопролиття і посилення народної ненависті [6]. Етнічні меншини також часто зазнають репресій через обмежений доступ до політичного представництва. Наприклад, представники етнічних меншин рідко займають високі посади в уряді або армії, що створює відчуття подальшої маргіналізації та дискримінації.

Напружені відносини Ірану із західними країнами та його зовнішня політика, включаючи підтримку регіональних військових організацій, мали значний вплив на ситуацію всередині країни. Соціальна напруженість загострилася після запровадження міжнародних санкцій, які серйозно послабили іранську економіку. Особливо це стосується бідних районів, де проживають етнічні меншини. Крім того, деякі з цих груп, такі як курди і белуджі, отримують підтримку від іноземних громад, що ще більше ускладнює внутрішні відносини [3].

Курдські бойовики, які борються за автономію, часто діють у прикордонних районах Ірану, Іраку та Туреччини, а белуджі мають тісні зв'язки з белуджськими громадами в Пакистані. Це ускладнює контроль іранської влади над цими територіями і підвищує рівень конфлікту [5].

На додаток до етнічних конфліктів, в Ірані також існує серйозна міжконфесійна напруженість. Хоча шиїти є домінуючою конфесійною групою, в Ірані проживає значна кількість сунітів, християн, іудеїв та бахаї. Наприклад, бахаї, зокрема, вважаються еретиками та зазнають жорстоких переслідувань, а їхні релігійні лідери часто піддаються переслідуванням. Уряд систематично дискримінує ці релігійні меншини, що призводить до міжнародного осуду та посилення соціальної напруги в країні [6]. Бахаї становлять одну з найбільших релігійних меншин в Ірані та є найбільш переслідуваною групою. Їх релігія офіційно не визнана, і вони зазнають постійної дискримінації, включаючи арешти, конфіскацію майна та відмову в доступі до вищої освіти. Ці дії іранської влади часто засуджуються міжнародною спільнотою, але ситуація залишається складною та невирішеною [7].

Сунітська громада також звинувачує уряд у придушенні їхньої культурної ідентичності. Відомо, що влада часто реагує на спроби сунітів захистити свої права і культурні традиції арештами активістів і запровадженням жорстких заходів безпеки. Це створило атмосферу протесту, а іноді навіть зіткнень, що ускладнює досягнення соціальної згуртованості [6].

Іранський уряд часто критикують за його підхід до вирішення етнічних і релігійних конфліктів. Політика асиміляції і прагнення досягти культурної та релігійної гомогенізації країни сприяли напруженості у відносинах між етнічними та релігійними меншинами. Намагання центрального уряду обмежити місцеву автономію та контроль над природними ресурсами в районах проживання етнічних меншин часто призводять до протестів і заворушень [8].

Уряд також активно бореться з усіма проявами сепаратизму, особливо в провінціях, де активні етнічні та релігійні рухи. Репресивна політика щодо курдських і белуджських активістів включає арешти, обмеження свободи слова та застосування сили для придушення протестів. Відсутність діалогу та примирення лише загострює соціальні розбіжності й поглиблює давні конфлікти [5].

Зовнішні сили та міжнародні відносини також мають значний вплив на внутрішні конфлікти в Ірані. Зокрема, роль Ірану в регіональній політиці на Близькому Сході та його підтримка шийтських збройних формувань у су-

сідніх країнах викликає занепокоєння серед сунітської громади в країні. Це загострює релігійні протиріччя та створює передумови для нових конфліктів. Крім того, західні санкції і тиск на іранський уряд ускладнили економічну ситуацію в країні, що опосередковано сприяло зростанню соціальної напруженості та активізації протестних рухів меншин [2].

Соціально-економічні чинники, такі як нерівномірний розподіл ресурсів і обмежений доступ до можливостей для етнічних і релігійних меншин, загострюють існуючу напруженість. Дискримінаційна політика, відсутність діалогу та жорстокі репресії з боку влади сприяють зростанню протестних рухів та посиленню конфліктів. Територіальний розподіл етнічних та релігійних груп ще більше ускладнює проблему інтеграції та робить вирішення конфліктів надзвичайно складним. Загалом, розуміння природи цих конфліктів є ключовим для розробки ефективних стратегій мирного врегулювання, які б враховували етнічні, релігійні, економічні та культурні особливості іранського народу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bilinski A. Iranian Ethnic Groups. *Study.com*. URL: [https://study.com/academy/lesson/iranian-ethnic-groups.html#:~:text=Iran%20is%20a%20multi-ethnic%20country,\)%20and%20Kurds%20\(7%\)](https://study.com/academy/lesson/iranian-ethnic-groups.html#:~:text=Iran%20is%20a%20multi-ethnic%20country,)%20and%20Kurds%20(7%)) (accessed date: 17.11.2024).
2. Iran's Ethnic Groups. *TasteIran*. May 17, 2020. URL: <https://www.tasteiran.net/goodtoknows/5066/iran-ethnicity> (accessed date: 17.11.2024).
3. Corruption and internal conflict in Iran.. *Economic Research Forum (ERF)*. URL: <https://theforum.erf.org.eg/2022/08/29/corruption-internal-conflict-iran/> (accessed date: 17.11.2024).
4. DaBell B. Iran Minorities 2: Ethnic Diversity. *USIP*. September 3, 2013. URL: <https://iranprimer.usip.org/blog/2013/sep/03/iran-minorities-2-ethnic-diversity> (accessed date: 17.11.2024).
5. Kamolov R. Iran's Political Elite: Main Problems and Internal Conflicts. *Oriental Courier*. 2023. No. 1. P. 170–178. DOI: <https://doi.org/10.18254/s268684310025305-3>
6. Enayat H. The Iranian regime is facing a devastating internal crisis. *The Jewish Chronicle*. September 09, 2024. URL: <https://www.thejc.com/news/world/the-iranian-regime-is-facing-a-devastating-internal-crisis-x4jxsrg1> (accessed date: 17.11.2024).
7. Кореньков О. Ісламська держава: наймасштабніша битва сучасності. 2-ге вид. Київ: Вид-во Марка Мельника, 2022. 312 с.
8. Ethnic Groups in Iran. *Narcis Hostel*. URL: <https://narcisbnb.com/ethnic-groups-in-iran/> (accessed date: 17.11.2024).

Науковий керівник: доктор філософських наук, професор **Требін М. П.**

ЗМІСТ

Секція: Економічні науки

Панюк Т. П., Гарбар С. П.

ВПЛИВ БРЕНДИНГУ ТА МАРКЕТИНГОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА РОЗВИТОК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОЇ ЕКОНОМІКИ.....	3
---	---

Стамат В. М., Наконечна А. В.

ЛІДЕРСТВО ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ	5
---	---

Секція: Філософські науки

Дрозд Б. Ю.

ПРОЯВИ ПРОЦЕСУ ВІДЧУЖЕННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ	9
---	---

Кобетяк Т. Р.

МІЖРЕЛІГІЙНИЙ ДІАЛОГ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА СТАБІЛЬНОСТІ УКРАЇНИ	13
--	----

Козловець М. А.

МЕНТАЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНОЇ РЕАЛЬНОСТІ.....	16
--	----

Чаплінський Р. О.

АНТРОПОЛОГІЧНІ СМИСЛИ ВІРТУАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ.....	21
---	----

Янішевський О. Л.

ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ЛЮБОВІ ЯК ОСНОВИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ДЕРЖАВНОСТІ УКРАЇНИ ВОЄННОГО ТА ПІСЛЯВОЄННОГО ЧАСУ	25
---	----

Секція: Філологічні науки

Чернишова Т. О.

ВИКОРИСТАННЯ ДИСФЕМІЗМІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ВОРОГА В ДИСКУРСІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	29
---	----

Секція: Юридичні науки

Городиський І. М.

ЮРИДИЧНІ ВИКЛИКИ МЕХАНІЗМУ УКРАЇНИ ЩОДО КОНФІСКАЦІЇ АКТИВІВ РФ	33
---	----

Ковтунова Л. Ю.

ДО ПРОБЛЕМ ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ ПРАВА..... 37

Назарова Ж. С.

ЮРИДИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ..... 43

Секція: Педагогічні науки

Колодій Ю. В.

РОЗВИТОК ОБРАЗНОГО МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ

ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ 45

Петльована Я. В.

МАРКЕТИНГ В УПРАВЛІННІ ШКІЛЬНОЮ ОСВІТОЮ

В УМОВАХ РОЗВИТКУ ВНУТРІШНЬОГО МОНІТОРИНГУ 49

Шабаш Н. С.

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН..... 52

Секція: Мистецтвознавство

Курбанов Г. О.

ОБРАЗ ЖІНКИ-ВОЇНА В АЗІЇ ТА ЄВРОПІ В МИНУЛОМУ

ТА МАЙБУТНЬОМУ 55

Секція: Психологічні науки

Заміщак М. І., Охріменко Т. І.

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ

ПСИХОЛОГІВ 58

Чубенко Л. А.

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

ЗА ДОПОМОГОЮ КАЗКОТЕРАПІЇ..... 60

Секція: Соціологічні науки

Вишневський Т. Ю.

РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ У ЦИФРОВУ ЕПОХУ:

ОСОБЛИВОСТІ ПРОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО

КОНТЕНТУ ЧЕРЕЗ TELEGRAM..... 64

Секція: Політичні науки

Малиновський В. Я.

ОСОБЛИВОСТІ УТВЕРДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ 67

Требін М. П.

СУЧАСНИЙ СВІТОВИЙ ПОЛІТИЧНИЙ ПРОЦЕС: СУТНІСТЬ
І НАПРЯМИ РОЗВИТКУ 71

Секція: Міжнародні відносини

Касарім Д. М.

РОСІЙСЬКА-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА КРИЗЬ ПРИЗМУ
КОНЦЕПЦІЇ «СПРАВЕДЛИВОЇ ВІЙНИ» 81

Панфілов О. Ю.

ФРАНЦІЯ В БОРОТБІ ЗА ЛІДЕРСТВО В ЄВРОПІ:
ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ 84

Тверезовський А. В.

СУЧАСНА МІЖНАРОДНА ПОЛІТИКА США 87

Томах Д. А.

РЕЛІГІЙНІ ТА ЕТНІЧНІ КОНФЛІКТИ В ІРАНІ 91

Наукове видання

**УКРАЇНСЬКИЙ СОЦІУМ:
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИЙ
АНАЛІЗ СУЧАСНОСТІ
ТА ПРОГНОЗ МАЙБУТНЬОГО**

Матеріали

XXVII Всеукраїнської науково-практичної конференції

(м. Харків, 29 листопада 2024 р.)

Видається в авторській редакції

Підписано до друку 03.12.2024. Формат 60×84/16.
Ум. друк. арк. 5,8. Обл.-вид. арк. 5. Тираж 100 пр. Зам. № 207

ТОВ «Видавничий дім «Право»,
вул. Харківських Дивізій, 11/2, м. Харків, Україна
Для кореспонденції: а/с 822, м. Харків, 61023, Україна
Тел.: (050) 409-08-69, (067) 574-81-20, (063) 254-50-84
Вебсайт: <https://pravo-izdat.com.ua>

E-mail для замовників послуг: verstka@pravo-izdat.com.ua

E-mail для покупців: sales@pravo-izdat.com.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 8024 від 05.12.2023

Виготовлено ТОВ «Промарт»,
вул. Весніна, 12, Харків, 61023, Україна
Тел. (057) 717-25-44

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 5748 від 06.11.2017